

Одеська обласна державна адміністрація

Державний архів Одеської області

ОДЕСЬКІ АРХІВИ

ІНФОРМАЦІЙНИЙ

БЮЛЕТЕНЬ

ВИПУСК XVII

№ 4

ВЕРЕСЕНЬ-ГРУДЕНЬ

2012

Одеса
Прес-кур'єр
2012



Одеські архіви. Інформаційний бюлетень Державного архіву Одеської області. – Випуск XVII (№ 4, вересень-грудень 2012 р.). – Одеса: Прес-кур'єр, 2012. – 60с.

“ОДЕСЬКІ АРХІВИ”

серію започатковано у 2007 р.

Редакційна колегія:

Білоусова Л.Г. – кандидат історичних наук, заступник директора Державного архіву Одеської області – *головний редактор*

Корецька О.А. – головний спеціаліст відділу зберігання та обліку документів – *секретар редакційної колегії*

Березін С.Є. – провідний спеціаліст відділу формування НАФ та діловодства – *технічний редактор*

Ксендзик О.І. – начальник відділу організації і координації архівної справи, кадрових питань та контролю за виконанням документів органів влади

Мартиненко О.В. – начальник відділу використання документів, інформації та зовнішніх зв'язків

Онопрієнко В.Ф. – начальник відділу науково-довідкового апарату

Солончук О.О. – начальник відділу зберігання та обліку документів

Успенська Г.Б. – начальник відділу формування НАФ та діловодства

Рецензент: **Гізер С.М.** – кандидат історичних наук, приват-доцент кафедри історії України Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського

Коректор: **Корецька О.А.**

Затверджено до друку Науково-методичною радою Державного архіву Одеської області (протокол № 12 від 3 грудня 2012 р.)

Матеріали друкуються в авторській редакції. Думки і оцінки авторів публікацій можуть не співпадати з точкою зору редколегії. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, прізвищ, дат та інших даних несуть автори публікацій.

Видавництво РВФ «Прес-кур'єр»

© Державний архів Одеської області, 2012

© Березін С.Є., оригінал-макет, 2012

© Автори статей, 2012

З Новим роком!

Напередодні свята Нового року хочу побажати всім архівістам родинного тепла, здоров'я, творчої наснаги, успіхів у нашій нелегкій, але такій потрібній суспільству справі!

Зі святом вас!

*Архів - це не склад для паперів,
Як думає дехто з державних мужів,
Архів – це сейф історії імперій,
Він зверхне відношення бачив –
терпів і мужнів.*



*Без архіву - територія склерозна,
Без архіву все іде у забуття,
Для історика архів –
справа надсерйозна,
А для дилетанта –
це місце паперового буття.*

*Кожна справа
потребує професіонала,
Архівна теж
не допускає будь-кого,
Тому завжди працює
фахівців когорта славна,
І на Одещині
усе архівне збережено.*

Директор Державного архіву
Одеської області
І.І.Ніточко

ЗМІСТ

ДЕНЬ ЗА ДНЕМ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Хроніка подій: вересень-листопад 2012 р.	5
Грудень 2012 р.: анонс подій.....	10

НОВІ НАДХОДЖЕННЯ

<i>Виногловська С.В.</i> Список фондів, що надійшли на зберігання до Державного архіву Одеської області: вересень – грудень 2012 року.....	10
<i>Корецька О.А.</i> Огляд нових надходжень до бібліотечного фонду Державного архіву Одеської області: вересень-грудень 2012 року.....	13

ТЕОРІЯ, МЕТОДИКА І ПРАКТИКА АРХІВНОЇ СПРАВИ

<i>Ніточко І.І.</i> Створення та діяльність трудових архівів в Одеській області (інформація на всеукраїнський семінар з питань створення розгалуженої мережі трудових архівів).....	18
---	----

РАЙОННІ І МІСЬКІ АРХІВИ ОБЛАСТІ

<i>Гюмюшлю Т.И.</i> Арцизский райбыткомбинат: история деятельности.....	22
---	----

ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

<i>Сичкаренко В.К.</i> Немного о филигрании.....	25
<i>Мурашко Е.С.</i> Новороссийский университет и постреволюционные образовательные реформы в Одессе (1920-1930): по материалам ДАОО.....	28
<i>Смирнов В.А.</i> «Шестьсот» (по материалам следственного дела № 26278-П Паленицы Владимира Ефимовича и Шмуклеровской Сабины Теодоровны).....	35

ГЕНЕАЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

<i>Синюгин Ю.Ю.</i> Родство и свойство «Козьмы Пруткова» (Цикл «Семейство Арцимовичей»). Адам Антонович Арцимович — основатель Новороссийского университета.....	45
--	----

ІСТОРІЯ ОДЕСИ У ПРЕСІ

<i>Чилей А.П. (составитель)</i> Народная школа (публикации на страницах «Одесского вестника» за 1889 г.).....	51
---	----

ПУБЛІКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ

До Дня архівіста: Одеський облдержархів, 1933	53
---	----

ПРИВІТАННЯ

<i>Скальська З.О. (упорядник)</i>	
Вітаємо іменинників.....	55
Наші ювіляри.....	56

ДЕНЬ ЗА ДНЕМ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ**Хроніка подій: вересень – листопад 2012 р.**

4 вересня. Співробітник Держархіву Одеської області Сергій Березін взяв участь у прес-конференції, яка відбулася у приміщенні Одеського історико-краєзнавчого музею з приводу відкриття нової виставки, присвяченої 200-річчю Вітчизняної війни 1812 року.



Цей виставковий проект - синтез більш ніж 250 експонатів з експозиції та фондів музею, фондів Держархіву Одеської області та реліквій із зібрань одеських колекціонерів. З інформацією про виставку журналістів ознайомили заступник директора Одеського історико-краєзнавчого музею Юрій Слюсар, завідуючий відділом «Стара Одеса» Олег Гава та співробітник Держархіву Одеської області Сергій Березін.

На заході були присутні представники регіональних ЗМІ: Одеської обласної телерадіокомпанії, ТРК «Новая Одесса», газети «Одеський вестник», інтернет-сайтів «Одесит.иа» та «Таймер». Після завершення прес-конференції Юрій Слюсар та Сергій Березін надали ексклюзивне інтерв'ю партнерам архіву - журналістам ТРК «Град».

6 вересня. Надано науково-методичну допомогу у складанні: номенклатури справ Одеському територіальному управлінню національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (куратор О.М.Бабко), положення про ЕК Головного управління агропромислового розвитку (куратор Г.Б. Успенська). Підготовлено до передачі на державне зберігання документи Публічного акціонерного товариства «Одесавтотранс» за 1994-2001 роки.



7 вересня. Представники Держархіву Одеської області взяли участь в урочистому відкритті виставки «Одесса и гроза двенадцатого года», що відбулося у приміщенні Одеського історико-краєзнавчого музею. Перед присутніми з промовою виступили директор Держархіву Одеської області І.І.Ніточко та провідний спеціаліст С.Є.Березін. У заході взяли участь народний депутат України С.Р.Гриневецький, начальник управління культури та туризму Одеської міськради Т.Ю.Маркова, заступник директора Одеського історико-краєзнавчого музею Ю.О.Слюсар, представники наукових, освітянських та культурних закладів Одещини. На презентації були присутні журналісти з місцевих та регіональних ЗМІ.

- Співробітник Держархіву Одеської області Діана Абрамцова взяла участь у презентації книги одеського краєзнавця Олега Губаря «Первые кладбища Одессы», яка проходила у Літературному музеї. У книзі використані матеріали Держархіву, зокрема документи з фондів «Одеський будівельний комітет» (ф. 59), «Одеська міська управа» (ф. 16), «Одеська міська дума» (ф. 4), «Канцелярія Одеського градоначальника» (ф. 2) та ін.

12 вересня. Провідний спеціаліст Держархіву Одеської області С.Є.Березін взяв участь у роботі засідання Обласної комісії у справах увічнення пам'яті жертв війни та політичних репресій, до якої увійшли представники підрозділів Одеської обласної державної адміністрації та громадських організацій регіону.

13 вересня. Проведено комплексну перевірку діловодної служби, роботи ЕК та архівного підрозділу Одеського обласного управління з питань надзвичайних ситуацій (куратор Г.Б.Успенська) та контрольну перевірку архівного підрозділу Державної судноплавної компанії «ЧМП» (куратор О.М.Бабко). Під час перевірок були надані роз'яснення щодо правильності формування та зберігання справ.

18-19 вересня. Співробітник архіву Сергій Березін взяв участь у роботі Других міжнародних книгознавчих читань «Стародруки та рідкісні видання в університетській бібліотеці», які відбулися у Одеському національному університеті імені І.І.Мечникова. Під час тематичного засідання «Стародруки та рідкісні видання: проблеми опису, вивчення та інтерпретації», представник архіву зробив доповідь «Документи з історії антикознавства в Новоросійському університеті на сторінках дореволюційних видань із фондів Наукової бібліотеки ОНУ імені І.І.Мечникова». У роботі читань взяли участь науковці з України, Росії, Польщі. З доповідями виступили дослідники архіву, співробітники Наукової бібліотеки О.В.Полєвщикова, В.В.Самодурова та М.В.Алексєєнко.

20 вересня. Надано науково-методичну допомогу Державному управлінню охорони навколишнього природного середовища в Одеській області (куратор Г.Б.Успенська), Головному управлінню Держземагенства в Одеській області (куратор О.М.Бабко) у складанні інструкцій з діловодства та положень про ЕК та архівний підрозділ.



21 вересня. Напередодні всенародного вшанування подвигу та увічнення пам'яті партизанів і підпільників Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років, на вебсторінці розміщено тематичну виставку **Дня Партизанської слави**, до якої увійшли документи та матеріали з фондів Державного архіву Одеської області.

26 вересня. Вітаємо завідуючого лабораторією фізичної схоронності документів та страхового фонду Держархіву Хромова Анатолія Володимировича з отриманням диплому кандидата наук із спеціальності «історія України». Науковий ступінь присуджено Атестаційною комісією Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України на підставі прилюдного захисту дисертації «Реалізація місцевою владою Південної України політики уряду Російської імперії щодо козацтва у ХІХ ст.», який відбувся 25 квітня цього року на історичному факультеті Одеського національного університету імені І.І.Мечникова.



27 вересня. Проведено засідання ЕПК Держархіву, на якому було розглянуто такі питання: 1. Про прийняття та визначення категорії фонду «Меценати Одеси». 2. Про схвалення та погодження описів, актів, номенклатур та ін.

28 вересня. Співробітники відділу формування НАФ та діловодства – головний спеціаліст В.О.Хромова, архівіст І категорії І.В.Моторна та завідуючий лабораторією фізичного збереження архівних документів та страхового фонду А.В.Хромов

взяли участь у семінарі з підвищення кваліфікації, який проводився на базі Центрального державного науково-технічного архіву України 25-28 вересня. Під час семінару відбулося знайомство зі структурою ЦДНТА України, вивчення складу та змісту науково-технічної документації, принципів і критеріїв визначення цінності НТД, присутні ознайомились з досвідом роботи з НТД відділу формування НАФ та діловодства Державного архіву Харківської області.

1 жовтня. Завершено розміщення цифрових копій описів фондів особового походження дорадянського часу. Для зручності користувачів, електронні описи надано за алфавітом (у загальній базі описів дорадянського часу ці ж матеріали розміщені за номерами фондів).

5 жовтня. Директор Держархіву Одеської області І.І.Ніточко надав інтерв'ю місцевим ЗМІ під час проведення акції представників одеської громадськості «Помним, надеемся, верим», що відбулася біля головного корпусу архіву - колишнього приміщення Бродської синагоги. Під час розмови він розповів про сучасний стан вирішення проблеми реставрації будівлі, проект переведення архіву до нового приміщення та повернення будинку у майбутньому функцій релігійної споруди.



Інтерв'ю директора Держархіву І.І.Ніточко, виступи представників релігійних організацій та громадськості міста висвітлювалися журналістами регіональних ЗМІ.

8-12 жовтня.

В Управлінні підвищення кваліфікації кадрів Одеського регіонального інституту державного управління



Національної академії державного управління при Президентові України проводився тематичний семінар «Актуальні питання розвитку архівної справи на сучасному рівні» з підвищення кваліфікації начальників, спеціалістів відділів трудових архівів районних рад Одеської області. У семінарі брали участь директор Державного архіву Одеської області І.І.Ніточко, начальник відділу організації і координації архівної справи, кадрових питань та контролю за виконанням документів органів влади О.І.Ксендик, заступник начальника відділу використання документів, інформації та зовнішніх зв'язків С.А.Желясков, начальник відділу зберігання, обліку документів та страхового фонду О.О.Солончук, начальник відділу формування Національного архівного фонду та діловодства Г.Б.Успенська. Розглядалися питання, пов'язані з плануванням та звітністю в районних трудових архівах, виконанням соціально-правових запитів, вимогами щодо обліку документів в районних трудових архівах, підготовкою і передаванням справ з особового складу до трудового архіву та інше.

25 жовтня. Проведено засідання ЕПК Держархіву, на якому були розглянуті такі питання: 1. Про роботу ЕК, стан упорядкування, обліку та зберігання документів в Головному управлінні Держземагенства в Одеській області. 2. Про прийняття та визначення категорії фонду ПАТ «Одеса-втотранс». 3. Про визначення номерів фонду та опису справ Одеського вищого училища метрології та якості і Одеського коледжу стандартизації, метрології та сертифікації. 4. Про затвердження номенклатур та ін.

1 листопада. Проведено перевірку архівного підрозділу Одеської національної морської академії (куратор Т.В.Ратушна), надано науково-методичну допомогу з питань упорядкування документів постійного зберігання, з особового складу, формування справ.

3-4 листопада. Співробітники Держархіву Сергій Березін і Олена Штепко взяли участь у роботі Шостої міжнародної наукової конференції «Одесские Воронцовские Чтения», яка відбулася у приміщенні міського Палацу дитячої та юнацької творчості - колишньому Воронцовському Палаці. На конференції, в цьому році присвяченій 200-річчю Вітчизняної війни 1812 року, були присутні науковці із України та Росії. Провідний спеціаліст С.Є.Березін зробив доповідь «Одесская коммерческая гимназия (1804-1817): историографический образ и документальные материалы». За результатами конференції планується видання чергової, шостої збірки наукових праць «Воронцовский сборник».

8 листопада. Проведено комплексну перевірку діловодної служби, роботи ЕК та архівного підрозділу Головного управління Держземагентства в Одеській області (куратор О.М.Бабко). Під час перевірки надано роз'яснення щодо обліку документів архівного підрозділу.

15 листопада. Надано науково-методичну допомогу у складанні номенклатур справ для: Управління преси та інформації (куратор В.О.Хромова), Департаменту економічного розвитку і торгівлі ОДА та Головного управління статистики в Одеській області (куратор Т.В.Ратушна).

17 листопада. Заступник начальника відділу інформації, використання документів та зовнішніх зв'язків С.А.Желясков взяв участь у роботі журі секції «Сторінками історії Одещини» на обласній

туристсько - краєзнавчій конференції учнівської молоді «Скарбнички мого краю - Одещини», що проводилася Одеським обласним гуманітарним центром позашкільної освіти та виховання.

22 листопада. Надана науково-методична допомога: Головному управлінню Держтехнобезпеки в Одеській області у складанні положення про ЕК та архівний відділ, Інспекції сільського господарства в Одеській області та ПАТ «АМ «Фармація» у складанні номенклатури справ (куратор Г.Б.Успенська). Завершено упорядкування документів постійного зберігання та з особового складу за 1989-2000 роки Одеської національної академії зв'язку імені О.С.Попова. До описів справ постійного зберігання увійшли такі документи: накази з основної діяльності, річні звіти про роботу Державної екзаменаційної комісії, звіти про роботу факультетів, протоколи засідань кафедр тощо. (куратор В.О. Хромова).

● Начальник відділу науково-довідкового апарату В.Ф.Онопрієнко провела зустріч-бесіду з випускниками Одеської СШ № 40 та ОНВК «ЗОШ №49», присвячену 80-й річниці Голодомору 1932-1933 років в Україні. На зустрічі були представлені документальні видання Державного архіву Одеської області «Голодомори в Україні: Одеська область. 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947. Дослідження, спогади, документи» та «Національна Книга Пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні. Одеська область». В ході бесіди були висвітлені питання організаційної роботи Держархіву над виданнями, зміст видань, розкрито склад архівних документів про Голодомори в Одеській області.



Зустріч мала музичне супроводження: відеокліп Оксани Білозір «Свіча», «Реквієм» та четверта симфонія Моцарта, В.Ф.Онопрієнко декламувала також вірші українських поетів про Голодомори. Зустріч-бесіда сприяла поглибленню знань учнів про Голодомори в Україні, вихованню патріотизму та історичної пам'яті у молодого покоління, збереженню та вихованню шанобливого ставлення до національної трагедії українського народу. Шкільній бібліотеці ОНВК «ЗОШ №49» було подаровано вищевказані видання, а також книгу колишньої політв'язненої Г.В.Михайленко «Діагноз КДБ: шизо-френія» (усна розповідь Г.В. Михайленко та публікація архівних документів КДБ порушують одну з малодосліджених в українській історіографії проблем використання психіатрії в боротьбі з опонентами комуністичного режиму в СРСР). Також було подаровано видання В.Ф.Онопрієнко з краєзнавчої тематики: «Главный Попечитель. Страницы из жизни и деятельности Ивана Никитича Инзова» (про життєвий подвиг Новоросійського генерал-губернатора та Голови Опікунського Комітету у справах іноземних поселенців Південного краю Росії, який відіграв величезну роль в освоєнні Причорномор'я), «Истинный рай на шабской земле...» (про становлення та розвиток колонії Шабо - єдиної швейцарської колонії на території Російської імперії з франкомовним населенням, яка стала центром розвитку виноградарства та виноробства на півдні України в XIX ст., а чудові вина шабських колоністів вважаються винятковими і сьогодні).

Захід було висвітлено регіональними ЗМІ (8 телесюжетів), у тому числі – у спеціальному репортажі партнерів архіву – ТРК «Град».

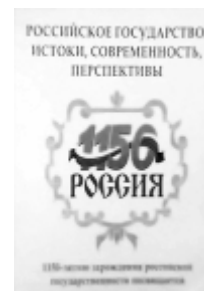
26 листопада. Директор Державного архіву Іван Іванович Ніточко виступив в ефірі ТРК «Репортер» з інформацією про види послуг, що надаються Державним архівом Одеської області.

27 листопада. Видано друком статтю головного наукового співробітника Держархіву Одеської області О.Ю.Штепко «Остров Змеиный в системе памятников культурного наследия северо-западного Причерноморья: смена парадигм». Публікація увійшла до збірки «Российское государство: истоки, современность, перспективы» (Липецький державний педагогічний університет, 2012), виданої за результатами міжрегіональної історико-патріотичної конференції, присвяченої 1150-річчю зародження Російської державності.

28 листопада. Видано друком статтю завідувачого лабораторією фізичної схоронності документів Держархіву, к.і.н. А.В.Хромова «Проект козацького війська шляхтича Юсифа Павліновського. 1805 р.», яка увійшла до чергового випуску збірки наукових праць «Чорноморська минувщина. Записки Відділу історії козацтва на півдні України Науково-дослідного інституту козацтва Інституту історії України НАН України» (Одеса, 2012).

Серед авторів статей - постійні відвідувачі та друзі нашого архіву, співробітники історичного факультету Одеського національного університету імені І.І.Мечникова, а саме - д.і.н., професор О.А.Бачинська, д.і.н., професор Т.Г.Гончарук, к.і.н., доцент О.Є.Музичко, викладачі та аспіранти.

29 листопада. Відбулося засідання ЕПК Держархіву на якому були розглянуті такі питання: 1. Розгляд та обговорення проекту «Методичні рекомендації щодо відбору на державне зберігання документів НАФ вищих та середніх учбових закладів». 2. Про затвердження описів, актів, номенклатур та ін.



Грудень: анонс подій

*До Дня працівників архівних установ України
за участю керівників архівних установ Одещини, представників
громадськості, наукових та культурно-просвітницьких установ регіону
відбудеться*

**СВЯТКОВА КОЛЕГІЯ
ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

На колегії буде висвітлено роботу та досягнення архівних установ області. Під час заходу відбудеться презентація видань Держархіву та виставка «Одеські раритети: унікальні документи з історії Півдня України XVIII – поч. XX ст.».

Запрошуємо Вас

21 грудня 2012 року о 10:00

до Одеського літературного музею (вул. Ланжеронівська, буд. 2)



НОВІ НАДХОДЖЕННЯ

*Виногловська Світлана Володимирівна
заступник начальника відділу зберігання, обліку документів та страхового фонду*

**Список фондів, що надійшли на зберігання
до Державного архіву Одеської області:
вересень - грудень 2012 року**

З вересня по грудень 2012 року на державне зберігання прийнято 44 фонди і частин фондів:

**I. Фонди, що надійшли з районних і міських відділів РАЦС
Метричні книги та книги запису актів громадянського стану**

Ф. 897 «Благочиніє Арцизького округу Ізмаїльської єпархії Румунської православної церкви (колекція метричних книг відділу реєстрації актів цивільного стану Арцизького районного управління юстиції Одеської області)» – 14 од. зб. за 1934-1936 роки.

- Ф. 900 «Благочиніє Акерманського округу Ізмаїльської єпархії Румунської православної церкви (колекція метричних книг відділу реєстрації актів цивільного стану Білгород-Дністровського райуправління юстиції Одеської області)» – 14 од. зб. за 1934-1936 роки.
- Ф. 901 «Благочиніє м. Акермана Ізмаїльської єпархії Румунської православної церкви (колекція метричних книг відділу реєстрації актів цивільного стану м. Білгород-Дністровську Білгород-Дністровського районного управління юстиції Одеської області)» – 12 од. зб. за 1930-1936 роки.
- Ф. 903 «Благочиніє Болградського округу Ізмаїльської єпархії Румунської православної церкви (колекція метричних книг відділу реєстрації актів цивільного стану Болградського районного управління юстиції Одеської області)» – 52 од. зб. за 1935-1936 роки.
- Ф. 906 «Благочиніє Ізмаїльського округу Ізмаїльської єпархії Румунської православної церкви (колекція метричних книг відділу реєстрації актів цивільного стану Ізмаїльського районного управління юстиції Одеської області)» – 41 од. зб. за 1930-1936 роки.
- Ф. 907 «Благочиніє м. Ізмаїлу Ізмаїльської єпархії Румунської православної церкви (колекція метричних книг відділу реєстрації актів цивільного стану м. Ізмаїлу Ізмаїльського міськрайонного управління юстиції Одеської області)» – 9 од. зб. за 1929-1936 роки.
- Ф. 908 «Благочиніє Кілійського округу Ізмаїльської єпархії Румунської православної церкви (колекція метричних книг відділу реєстрації актів цивільного стану Кілійського районного управління юстиції Одеської області)» – 51 од. зб. за 1936 рік.
- Ф. 914 «Благочиніє Ренійського округу Ізмаїльської єпархії Румунської православної церкви (колекція метричних книг відділу реєстрації актів цивільного стану Ренійського районного управління юстиції Одеської області)» – 27 од. зб. за 1936 рік.
- Ф. 915 «Благочиніє Саратовського округу Ізмаїльської єпархії Румунської православної церкви (колекція метричних книг відділу реєстрації актів цивільного стану Саратовського районного управління юстиції Одеської області)» – 14 од. зб. за 1930-1936 роки.
- Ф. 916 «Благочиніє Тарутинського округу Ізмаїльської єпархії Румунської православної церкви (колекція метричних книг відділу реєстрації актів цивільного стану Тарутинського районного управління юстиції Одеської області)» – 21 од. зб. за 1936 рік.
- Ф. 917 «Благочиніє Татарбунарського округу Ізмаїльської єпархії Румунської православної церкви (колекція метричних книг відділу реєстрації актів цивільного стану Татарбунарського районного управління юстиції Одеської області)» – 12 од. зб. за 1936 рік.

Відділи РАЦС

- Р-8085 «Обласний відділ запису актів громадянського стану» – 160 од. зб. за 1936 рік.
- Р-8218 «Відділ запису актів громадянського стану Виконавчого комітету (далі – Відділ ЗАГС Виконкому) Балтської районної ради» – 42 од. зб. за 1936 рік.
- Р-8219 «Відділ ЗАГС Виконкому Березівської районної ради» – 7 од. зб. за 1936 рік.
- Р-8220 «Відділ ЗАГС Виконкому Біляївської районної ради» – 20 од. зб. за 1936 рік.
- Р-8121 «Відділ ЗАГС Виконкому Гроссулівської районної ради» – 10 од. зб. за 1935 рік.
- Р-8222 «Відділ ЗАГС Виконкому Янівської районної ради» – 8 од. зб. за 1936 рік.
- Р-8223 «Відділ ЗАГС Виконкому Кодимської районної ради» – 4 од. зб. за 1936 рік.
- Р-8224 «Відділ ЗАГС Комінтернівської районної ради» – 4 од. зб. за 1936 рік.
- Р-8225 «Відділ ЗАГС Виконкому Котовської районної ради» – 5 од. зб. за 1936 рік.
- Р-8226 «Відділ ЗАГС Виконкому Красноокнянської районної ради» – 5 од. зб. за 1935-1936 роки. **Фонд надійшов вперше.**
- Р-8227 «Відділ ЗАГС Виконкому Любашівської районної ради» – 7 од. зб. за 1936 рік.
- Р-8229 «Відділ ЗАГС Виконкому Овідіопільської районної ради» – 4 од. зб. за 1936 рік.
- Р-8230 «Відділ ЗАГС Виконкому Роздільнянської районної ради» – 4 од. зб. за 1936 рік.

Р-8231 «Відділ ЗАГС Виконкому Фрунзівської районної ради» – 6 од. зб. за 1935-1936 роки.

Р-8232 «Відділ ЗАГС Виконкому Ширяївської районної ради» – 6 од. зб. за 1936 рік.

Р-8234 «Відділ ЗАГС Виконкому Ананьївської районної ради» – 3 од. зб. за 1935-1936 роки.

II. Установи, організації, підприємства

Секретна частина

Р-4973 «Науково-виробниче об'єднання «Холодмаш» – 23 дск од. зб. за 1973-2012 роки.

Загальне зберігання

Р-4727 «Одеський сільськогосподарський інститут» – 553 од. зб. за 1988-1997 роки.

Р-5389 «Одеський машинобудівельний завод «Червона гвардія» – 78 од. зб. за 1989-2002 роки.

Р-6291 «Прикордонна державна інспекція з карантину рослин по Одеській області» – 425 од. зб. за 1981-2001 роки.

Р-6694 «Одеське обласне управління пасажирського автотранспорту» – 3 од. зб. за 1981, 1986, 1987 роки.

Р-6822 «Одеське обласне управління вантажного автотранспорту» – 2 од. зб. за 1986, 1987 роки.

Р-7141 «Одеський центр стандартизації та метрології» – 71 од. зб. за 1984-1998 роки.

Р-8075 «Головне управління Держкомзему у Одеській області» – 226 од. зб. за 1997-2001 роки.

8257 «Головне управління Міністерства надзвичайних ситуацій України в Одеській області» – 262 од. зб. за 2003-2012 роки. *Фонд надійшов вперше.*

8258 «Відкрите акціонерне товариство «Одесавтотранс» – 35 од. зб. за 1994-2001 роки. *Фонд надійшов вперше.*

III. Виборчі комісії

8077 «Окружна виборча комісія з виборів Народних депутатів України одномандатного виборчого округу №134» – 14 од. зб. і 112 дск од. зб. за 2012 рік.

8078 «Окружна виборча комісія з виборів Народних депутатів України одномандатного виборчого округу №133» – 13 од. зб. і 167 дск од. зб. за 2012 рік.

8079 «Окружна виборча комісія з виборів Народних депутатів України одномандатного виборчого округу №136» – 11 од. зб. і 98 дск од. зб. за 2012 рік.

8080 «Окружна виборча комісія з виборів Народних депутатів України одномандатного виборчого округу №135» – 16 од. зб. і 96 дск од. зб. за 2012 рік.

IV. Фонди особового походження

Р-8241 «Смирнов Володимир Олександрович - кандидат фізико-математичних наук, астроном, член міжнародної організації COSPAR та European Geosciences Union» – 17 неописаних справ 251 документ за 1946-й - 2000-ні роки.

V. Фонди колекції

8203 «Колекція передвиборчої документації виборів Президента України, народних депутатів України, голів та депутатів місцевих рад, проведення референдумів» – 112 од. зб. за 2009-2010 роки.

8243 ОАФ «Козацькі товариства Одещини» – 20 неописаних справ, 67 документів за 2004-2011 роки.

*Корецька Олена Анатоліївна**головний спеціаліст відділу зберігання, обліку документів та страхового фонду*

Огляд нових надходжень до бібліотечного фонду Державного архіву Одеської області: вересень-грудень 2012 року

Вересень

1. Рассказы о музее. Сборник очерков / Одесский литературный музей. – Одесса, 2002. Збірку присвячено 25-річчю музею.

Видання містить статті співробітників музею, краєзнавців та істориків про створення музею, його відомих працівників, виставки, праці. Окремо подано розповідь про директорів музею, перераховано всіх наукових співробітників, що працювали в музеї протягом 1978-2001 років, подано список проведених виставок за 1978-2002 рр. Ще одну главу присвячено відгукам відвідувачів, серед яких були Л.Д.Кучма (23.03.2000 р.), Б.Ступка (27.03.2000 р.), правнук О.С.Пушкіна Григорій Пушкін (16.06.1988 р.) та багато інших відомих людей. Також подано розповідь про співробітників, які працюють в музеї у теперішній час. Збірка містить багато фотографій співробітників музею, відвідувачів, статуй, будівлі музею.



2. Роми у Трансністрії (1941 – 1944): архівні документи. Випуск 1. – Одеса, 2011. Збірку підготовлено Інститутом ромознавства, Державним архівом Одеської області та Інститутом етнічних досліджень.

Видання містить розповідь про створення Трансністрії, її адміністративно-територіальний устрій, також подано переклад деяких слів з румунсько-адміністративної термінології. Основну увагу приділено документам, що зберігаються в Державному архіві Одеської області, перелік яких та стислий зміст розташовано у хронологічній послідовності. Видання ілюстровано фотографіями документів, ромів.



2. Фрізен Р. Менонітська архітектура. Від минулого до майбутнього. – Мелітополь, 2010. Видання перекладено з англійської мови Галиною Задоровською. Автор книги – архітектор Руді П.Фрізен – розглядає історію менонітської общини південної України крізь призму пам'яток старовини, зокрема, архітектури, ландшафтного дизайну, поселень. Видання містить історичну довідку, де подано розповідь про виникнення терміну «меноніти» (від прізвища католицького священика Менно Симонса), поширення менонітського вчення, еміграцію менонітів до Польщі під час переслідувань та нарешті появу їх у Російській імперії після указу Катерини II про заселення територій Новоросії.

Складається з 19 розділів, більшість з яких містять інформацію про історію заснування окремих колоній. У третьому розділі подано довідник менонітських колоній, де вони розташовані у алфавітному порядку, та подано стислі відомості про кожен. Окремий розділ присвячено переселенню менонітів до міст.

В кінці видання подано географічний показник.



4. Думиника І. Храм Успенія Божией Матери села Кирсово. – Кишинев, 2012.

Видання затверджено правлінням Наукового товариства болгаристів Республіки Молдова. Книга складається з 7 глав, в одній з яких подано розповідь про історію заснування села Кирсове, що виникло на території Бессарабії у період з 1791 по 1820 роки (точна дата невідома). Інші сім глав присвячені розповіді про будівництво, діяльність, склад служителів Успенської церкви. В додатках подано списки служителів церкви села Кирсове (1812-2012 рр.), статистичні дані стосовно мешканців села Кирсове, перелік інвентарю церкви (1943 р.), список членів церковного товариства приходу села Кирсове (1943 р.) та ін. Додаток №10 містить фотографії церкви – зовнішній та внутрішній вигляд, церковних служителів та ін.

**Журнали:**

1. Офіційний вісник Президента України. - №23-24 (серпень). - Київ, 2012.
2. Відомості Верховної Ради України. - №31-36 (серпень-вересень). - Київ, 2012.
3. Збірник урядових нормативних актів України. - №24-26 (грудень 2011 р.). - Київ, 2012.
4. Вісник Державної служби України. - №2. - Київ, 2012.

Жовтень**1. Сергей Радченко. Записки музыканта / Сост. Радченко Т.С. – Киев, 2012.** Книгу подаровано бібліотеці архіву упорядником.

На сторінках вступу Тетяна Сергіївна розповідає про долю свого батька, який протягом життя пережив Жовтневу революцію, Першу світову війну, Велику Вітчизняну, голод, хвороби, втрату близьких і рідних. Сергію Миколайовичу пощастило трохи більше, ніж його друзям, один з яких був репресований, інший потрапив на Луб'янку, брат Микола загинув на війні. Сергій Миколайович тільки отримав контузію, наслідки якої супроводжували його все життя.

Сама книга – це впорядковані Тетяною Сергіївною розповіді батька про його цікаві зустрічі з видатними діячами культури та мистецтва, історії, науки; про досягнення нашої Батьківщини у цих галузях; про свої радощі та невдачі.

Видання ілюстровано фотографіями самого Сергія Радченка протягом різних років (найдавніше фото – 1911 року), його друзів, родичів, діячів мистецтва.

**2. Савченко В.А. Неофициальная Одесса эпохи НЭПа (март 1921 – сентябрь 1929). – Москва, 2012.** Видання подаровано бібліотеці архіву автором – Віктором Анатолійовичем Савченком.

Віктор Анатолійович – кандидат історичних наук, доцент, автор багатьох книг про Одесу: «Анархисты-террористы Одессы (1903-1913)», «Одесса масонская», «Очерки истории обороны Одессы» та ін.

Чергова книга присвячена соціально-політичній історії нашого міста, яка не є офіційною і не розглядається підручниками та урядовими зведеннями. Автор показує життя різних соціальних прошарків населення з середини. Книга складається з 12 глав, в яких розглянуто проблеми різного характеру, що існували в Одесі протягом 20-х років: українізація населення, єврейське питання, релігія та ін.

В кінці видання подано список публікацій автора з даної теми.





3. Катаржине: Фотоальбом / Уклад. О.В.Візіров. – Вид. 2-ге. – Одеса, 2012. Видання подаровано бібліотеці архіву автором, Олександром Володимировичем Візіровим - членом Національного союзу фотохудожників України, Одеської фотографічної асоціації, Асоціації болгар України.

Фотоальбом є яскравим зображенням історії села Катаржине – сучасної Червонознам'янки Іванівського району. Альбом поділяється на 9 розділів та містить розповідь про село і його мешканців, починаючи з моменту прибуття перших болгар-колоністів у 1804 році, та закінчуючи розповіддю про життєвий шлях сучасних червонознам'янців.

Видання виходить за межі жанру фотоальбому, так як містить багато текстового матеріалу, особливо у розділі «Персоналії», де подано біографії відомих мешканців Червонознам'янки, та розділ «Жертви політичного терору», де подано списки померлих протягом 1933 року, жертв репресій різних періодів, масового переселення 1951 року.

Альбом містить сотні цікавих фото, що стосуються життя окремих сімей та села в цілому. Дивує наявність десятків дореволюційних фото, датованих 1900, 1905, 1915 та іншими роками початку 20 сторіччя. Також можна побачити карти Херсонської губернії та самої колонії за різні періоди: 1886 р., 1908 р., 1916 р., 1980 р. та ін.



4. Ермилов В.С. Медицинское страхование в южной Украине (1890-1930-е годы). – Николаев, 1997. Книгу подаровано бібліотеці архіву автором – кандидатом медичних наук В.С.Єрмиловим.

Монографія є продовженням теми страхування здоров'я, яку автор почав у попередній книзі «Страхование от несчастных случаев и медицинская помощь застрахованным на юге Украины. Очерки истории». Наступна книга розглядає випадки страхування під час хвороби.

Книга має шість глав, у яких, починаючи з моменту зародження страхування працівників фабрик та заводів, подано розповідь про всі етапи розвитку цієї галузі на півдні України. Крім дореволюційного періоду, розглянуто такі етапи, як період української державності, перші роки становлення радянської влади. Закінчується книга розповіддю про ліквідацію робмедів та перехід страхових кас до профсоюзних органів. Видання містить багато посилань на архівні документи та дореволюційні видання: устави і звіти різних товариств, організацій та ін. У додатках подано повністю «Устав больничной кассы при заводе Общества николаевских заводов и верфей» за 1913 рік.

Журнали:

1. Офіційний вісник Президента України. - №26-28 (вересень). - Київ, 2012.
2. Відомості Верховної Ради України. - №37-40 (вересень-жовтень). - Київ, 2012.
3. Збірник урядових нормативних актів України. - №27-34 (грудень 2011 - березень 2012 р.). - Київ, 2012.

Листонад

1. Духовенство Одессы (1794-1925). / Сост. В.А.Михальченко. – Одесса, 2012. Видання присвячене 175-річчю заснування Одеської єпархії. Охоплює 130-річний часовий проміжок розвитку Одеси та є біографічним словарем, який розповідає про долі багатьох поколінь церковнослужителів Одеси.

В першу чергу розглянуто біографічні дані правлячих архієреїв Херсонсько-Одеської єпархії, а також єпархіальних вікаріїв. Крім цього, до словника увійшли біографії діяконів, псаломщиків, дяків, пономарів, півчих. Статті вміщено в алфавітному порядку. Крім біографічних відомостей, вони мають послужні списки та відомості про склад сім'ї. У кінці кожної статті подано список джерел, основними з яких є документи Державного архіву Одеської області та «Херсонські єпархіальні відомості». Ілюстрації взято з фондів музею «Християнська Одеса». В кінці видання подано іменний та географічний покажчики.



2. Первые кладбища Одессы: Одесские некрополи / В.И.Смирнов. История первого городского кладбища / О.И.Губарь. – Одесса, 2012. Видання є фундаментальною працею, написаною на основі матеріалів одеських дослідників В.І.Смирнова та О.І.Губаря.

Володимир Іванович Смирнов помер ще у 1940 році, але залишив в серцях одеситів пам'ять про себе небайдужістю до минулого рідного міста. Протягом 1928-1934 рр. він постійно відвідував одеські кладовища і могила за могилою фіксував прізвища похованих там одеситів та фотографував їх надгробки, чим дуже дивував своїх близьких. Аде зараз ми можемо оцінити це захоплення краєзнавця, адже завдяки Володимирі Івановичу маємо можливість прочитати імена людей, могили яких вже давно зруйновані, дізнатися дати їх народження та смерті. Праця цієї людини безцінна для краєзнавців, архівістів, істориків та генеалогів.

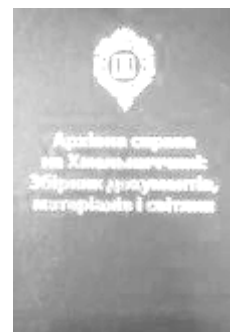


Олег Губарь у своїй частині надає коментарі до праці В.І.Смирнова та своє наукове дослідження історії одеських кладовищ, з якого ми дізнаємося про дати їх відкриття та закриття, про проблеми виділення землі для потреб кладовищ, листування з цього приводу різних чиновників та меценатів, проблеми придбання місць на престижних ділянках кладовищ, про перепоховання, тощо. Кожну свою фразу дослідник підтверджує посиланнями на архівні справи, періодичні видання, довідники та ін. Його праця відкриває перед нами не тільки історію кладовищ, а історію міста в цілому. Видання ілюстровано фотографіями, зробленими В.І.Смирновим та з музею «Християнська Одеса».

3. Архівна справа на Хмельниччині: Збірник документів, матеріалів і світлин / редкол.: Баженова Л.В. та ін. – Хмельницький, 2012. Видання присвячено становленню та розвитку архівної галузі на Хмельниччині, які почалися у квітні 1922 року після створення Кам'янець-Подільського повітового архівного управління. Переломною подією для архівної справи Хмельниччини стало створення Кам'янець-Подільської області у вересні 1937 року, після чого було створене архівне управління, якому підпорядковувалися районні та міські архівні установи.

Про ці та інші події розповідається у хронологічно поданих документах, розподілених на чотири глави. В окремій главі подано історичну довідку про розвиток архівної справи (XIV-XXI ст.) на території краю. Остання глава містить архівні фотодокументи, де представлено фотографії різних будівель міста, його краєвидів, свят, подій, починаючи з кінця 19 сторіччя.

В кінці книги подано перелік документів та матеріалів, вміщених у збірнику.



Журнали:

1. Офіційний вісник Президента України. - №29 (жовтень). - Київ, 2012.
2. Відомості Верховної Ради України. - №41-43 (жовтень). - Київ, 2012.
3. Краєзнавство. - №2. - Київ, 2012.

Грудень**1. Слободянюк П.Я., Михайлова С.Р.**

«Чорний» четвер. Пожежа в Кам'янець-Подільському міському архіві 10 квітня 2003 року: причини, наслідки, уроки. (Документи. Матеріали. Публікації). - Видання друге, доповнене і перероблене. - Хмельницький, 2012. Автори книги намагаються дослідити причини, які передували пожежі в Кам'янець-Подільському міському архіві, та її наслідки, використавши для цього внутрішні документи архіву: накази, протоколи колегій, листування з Держкомархівом, обласною держадміністрацією, доповідні записки, тощо.

Збірка складається з 5 розділів, в яких документи розміщено в хронологічному порядку. В окремому розділі подано публікації про пожежу з газет «Подільські вісті», «Подільський» та список публікацій, які вийшли з моменту пожежі. В кінці подано перелік документів, використаних у збірці. Видання ілюстровано фотографіями подій пожежі, заходів усунення її наслідків, постраждалих документів.

**2. Операція «Юг». Кишинев: Сборник документов / Gheorghe**

Е.Сојосару. - Кишинев, 2010. Збірка містить документи, що розкривають сутність «Операції «Юг» - однієї з масових депортацій населення з території Молдавської РСР, що відбулася 6 липня 1949 року. Операція почалася після звернення вищого керівництва МРСР до Сталіна з проханням надати дозвіл для виселення з території республіки «антирадянських елементів» - кулаків, колишніх поміщиків, білогвардійців, німецьких прибічників та інших. Всього в ніч з 5 по 6 липня було виселено 35796 осіб. Прямим наслідком виселення стала загальна колективізація, так як ті селени, що залишилися, через страх опинитися у таких же вагонах, добровільно відмовилися від всього свого майна і віддали його до колгоспів. Книгу написано двома мовами: російською та румунською. У передмові подано детальну розповідь про механізм здійснення переселення: кількість дільниць, оперативних груп, відповідальних осіб, відсотки різного контингенту населення, що підлягало депортації та ін.

У документальній частині документи розташовано у хронологічному порядку та пронумеровано. Всього розміщено 75 документів, які взято з архіву Міністерства внутрішніх справ Республіки Молдова. Серед документів найбільш цікавими для читача є списки депортованих осіб, які містять прізвище, ім'я, по батькові всіх членів сімей, також вказано ступінь родинного зв'язку між ними, адресу, місце роботи. Такі дані є безцінними для генеалогічних досліджень.

В кінці видання подано іменний покажчик російською мовою.

Журнали:

1. Офіційний вісник Президента України. - №30-31 (листопад). - Київ, 2012.
2. Відомості Верховної Ради України. - №44-45 (жовтень). - Київ, 2012.

ТЕОРІЯ, МЕТОДИКА І ПРАКТИКА АРХІВНОЇ СПРАВИ

Ніточко Іван Іванович

директор Державного архіву Одеської області

Створення та діяльність трудових архівів в Одеській області (інформація на всеукраїнський семінар з питань створення розгалуженої мережі трудових архівів)

В Одеській області робота по створенню системи трудових архівів почалася з 2001 року відповідно до рекомендацій Головархіву України та керуючись розпорядженням голови Одеської облдержадміністрації від 17 вересня 2002 року № 685/А-2002 «Про утворення трудових архівів» в Одеській області для централізованого тимчасового зберігання архівних документів, нагромаджених в процесі документування службових, трудових або інших правовідносин юридичних і фізичних осіб, та інших архівних документів, що не належать до Національного архівного фонду, розпочався процес створення мережі трудових архівів районів та міст обласного значення Одеської області.

На сьогоднішній день організацію мережі трудових архівів в області можна вважати завершеною, не дивлячись на цілу низку труднощів - нестачу вільних площ для зберігання документів, невідповідність сучасним стандартам і потребам матеріально-технічної бази і кадрового забезпечення архівних установ. В 26 районах та 7 містах (спеціалісти з питань трудового архіву) організовано роботу таких закладів - тобто, в кожному районі і місті області. Із 26 трудових архівів у районах (10 з яких є комунальними установами) 12 надано статус юридичних осіб. 5 трудових архівів надають платні послуги.

Організацію і координацію роботи зазначених архівів здійснює відділ організації і координації архівної справи, кадрових питань і контролю за виконанням документів органів влади Державного архіву Одеської області. Здійснюється методична допомога керівникам архівних установ на базі Державного архіву.

Всі трудові архіви забезпечено кадрами: в трудових архівах Одеської області працює 38 осіб, із них - 13 державні службовці, вищу освіту має 31 працівник. До призначення на посаду кожен кандидат проходить співбесіду з адміністрацією Державного архіву. Протягом перших місяців роботи спеціалісти Держархіву виїжджають на місця для надання практичної та методичної допомоги новопризначеним працівникам. Досвід роботи архівних закладів висвітлюється також на сторінках нашого журналу «Одеські архіви».

На сьогоднішній день в трудових архівах працюють висококваліфіковані працівники, які добре знають свою справу. Часто трапляються такі випадки, коли працівники самі привозять з підвалів, горищ та інших цікавих місць документи, опрацьовують, упорядковують, формують їх у справи, описують, забезпечують їх зберігання і т.д.

Під новоутворені установи було виділено додаткові приміщення та спеціальне обладнання - станом на 01.01.2012 р. загальна площа архівосховищ для зберігання документів з особового складу становить 2350,54 кв.м. За час діяльності трудовими архівами виконано 146 тис. запитів, у 2011 році - 19 тис. запитів. Станом на 01.01.2012 року у трудових архівах області зберігається 6126 фондів ліквідованих підприємств, установ, організацій, що складає 360 тис. справ.

Трудові архіви не тільки добре працюють, а й активно інформують суспільство про свої документи. Щорічно за ініціативою Держархіву оновлюється електронний довідник «Фонди міських, районних та трудових архівів Одеської області», в якому

подається перелік фондів архівних установ, зазначається інформація про кожен фонд: дата прийому на державне зберігання, хронологічні рамки документів, кількість описів та їх хронологічні рамки, кількість справ, адреси та відомості про фондоутворювача (в т.ч. про реорганізацію або ліквідацію), відомості про місцезнаходження частин фонду. Довідник розміщено на веб-сторінках Держархіву та архівних установ області.

Слід зауважити й на тому, що крім документів з особового складу у трудових архівах зберігається виборча документація тимчасового зберігання. І після цих виборів бюлетені здадуть на зберігання саме до трудових архівних установ.

Трудові архіви підпорядковуються фінансово районним та міським радам, тому матеріально-технічне забезпечення трудових архівів області на задовільному рівні. За час діяльності трудових архівів області скарг та незадоволення роботою їх керівників не надходило. Окремо хочеться зазначити той факт, що Державний архів Одеської області ніколи не вважав трудові архіви «не своїми» тільки на підставі того, що вони не зберігають документи НАФ. Навпаки, незважаючи на численні проблеми становлення мережі, ці установи з самого початку отримували і отримують від Державного архіву значну науково-методичну допомогу в організації роботи та професійній підготовці кадрів. Мотивом такого відношення є перш за все розуміння важливості забезпечення соціально-правового захисту громадян і збереження документів, які мають велике значення для людей, зокрема, для вирішення пенсійних питань.

Звичайно, робота з трудовими архівами вимагає чималих зусиль і витрат часу. Керівники цих установ є повноправними учасниками колегій, семінарів-практикумів, курсів підвищення кваліфікації, які організовуються Держархівом. До призначення на посаду, кожний кандидат проходить співбесіду з адміністрацією Держархіву та спеціалістами всіх відділів. Наші співробітники збирають звітність від трудових архівів та підтримують з ними постійний контакт. Така політика має позитивний результат і є цілком виправданою – Держархів контролює ситуацію в архівній галузі в області в цілому, як це й визначено законодавством.

Багаторічна клопітка робота дала свій результат. На сьогоднішній день у кожному районі діє трудовий архів, до якого централізовано надходять документи з особового складу та інші документи тимчасового зберігання. Отже, документи соціально-правового характеру гарантовано зберігаються, а потреби громадян забезпечуються.

Тому зміни до Закону України від 5 липня 2012 року № 5068-VI «Про Національний архівний фонд та архівні установи», зокрема ст. 29, ставлять під загрозу налагоджену систему роботи трудових архівів Одеської області, а система завжди краще, ніж безсистем'я. Це може звести нанівець багаторічні зусилля адміністрації та спеціалістів Державного архіву області, органів місцевого самоврядування, працівників архівних установ області. Адже, у зазначеній статті не передбачено діяльність архівної установи районної ради, що позбавляє дані архівні установи правового підґрунтя і може призвести до їх масової ліквідації. На мою думку, до ст.29 треба внести як доповнення лише слова: «та територіальних громад». Зазначені зміни можуть мати негативні наслідки:

- відобразитись на забезпеченні збереженості документів у зв'язку з тим, що істотно збільшиться кількість місць зберігання документів (в Одеській області – 439 сілрад);
- значно ускладниться контроль за діяльністю так званих «трудових» архівів та надання практичної і методичної допомоги працівникам з питань діяльності такої установи;
- ускладниться забезпечення новоутворених сільських архівів кваліфікованими кадрами;
- децентралізоване зберігання документів та віддаленість від органів пенсійного фонду, соціального захисту та інших установ, які розташовані у районних центрах ускладнить забезпечення соціально-правових потреб громадян.

Дана проблема стосується не тільки нашої Одещини, у чому ми маємо певний досвід – це факт, який неможливо заперечити. Хотілося б докладніше пояснити, чому у 2002 році у нас виникла потреба відкривати трудові архіви. Я особисто знаю досконало склад документів, які надходять до трудових архівів, тому що на мою долю випало працювати бригадиром в колгоспі, секретарем партійного комітету в радгоспі, де проходили перевиховання осудженні (горезвісний 101 км), головою сільської ради 4 роки, головою колгоспу 9 років, головою райвиконкому, Представником Президента, першим секретарем райкому партії, головою райдержадміністрації – загалом на цих посадах пропрацював 17 років. Навів цей приклад не для того, аби похизуватись своїм трудовим шляхом, а тому що я створював ці документи, а зараз на місцях в окремих закладах, підприємствах і організаціях роблять з ними, кому що забагнеться – ви це не гірше мене знаєте.

Створити трудові архіви – нелегка справа. Мені особисто пощастило, бо коли прийшов на роботу директором архіву, заступником директора вже була Л.Г.Білоусова, яка займалася внутрішніми архівними справами майже рік, а я почав займатися саме організацією трудових архівів, що мені було ближче з досвіду попередньої роботи. У вересні 2003 року було організовано трудові архіви у кожному з 26-ти районів нашої області. Вже у березні 2004 року вони фактично почали працювати. Сталося так, що на сесії обласної ради і на колегії обласної державної адміністрації довелося доводити – з документами у ліквідованих підприємствах ситуація дуже складна, особливо після виходу Указу Л.Д.Кучми від 5 грудня 2002 р. «Про прискорення реформування аграрного сектору» – цей указ я про себе назвав «смерть колгоспам». Люди почали проводити стихійні збори і ділити колгоспи на багато колективів, а документи залишалися безхоспінні, зберігалися в котельнях, на горищах і т.д.

Голова колгоспу печатку здав, головний бухгалтер «зник» – кого і про що питати? Такі факти аргументовані живими прикладами. Будучи депутатом обласної ради, я декілька разів виступав стосовно цього питання з трибуни обласної ради. Також були масові виступи в ЗМІ, так як люди з ліквідованих колгоспів, заводів, фабрик почали самі «тиснути» на колишніх керівників, щоб ті здавали документи до архівів.

Спочатку приймали до районних архівних відділів, але з великим потоком документів одна людина не могла справитися, тому що, наприклад, в Білгород-Дністровському трудовому районному архіві зберігається 10632 справ, в РАВ – 25001. Разом це 35600. У міському архіві – 16522 справ, в трудовому міському архіві – 12388, разом – 28910. В одеському Департаменті архівної справи знаходяться 223818 справ, в т.ч. в трудовому архіві 46690 справ.

Цілком логічно, що виникла потреба у створенні спеціалізованих архівних закладів – і нам це вдалося. В нашій області організувалася система роботи архівних установ, яка цілком забезпечує покладені на них обов'язки. Одеська архівна система без трудових архівів, як архівна довідка без печатки – неможлива. В трудових архівах зберігається всього 360 тисяч справ. Як можна їх роздати сільським радам?

Запропонована, я сподіваюсь, необов'язкова «законна вимога», щоб у кожній сільській раді був трудовий архів, як на мою особисту думку, не враховує реальної ситуації і може стосуватися лише окремих сільських рад, де є достатнє фінансування на утримання штатної одиниці і необхідне архівосховище, в іншому випадку це буде склад паперів, з якого будуть видавати довідки, поки що невідомо хто. Тому що потрібно перерозподілити обов'язки серед працівників сільрад і юридично призначити відповідального за видачу архівної довідки (або внести зміни до ст.29 і замість слова «архівна» видумати якесь інше, тому що архівну довідку може видавати лише архівна установа).

В Одеській області 439 сільських рад – 439 так названих трудових (шаф, шухляд, скирд) - язик не повертається назвати їх архівосховищами. Після кожних чергових виборів до місцевих рад змінюється до 45% голів (як би хто не хотів), а значить і апарат сільради - секретар, землемір і т.д., їх самих необхідно 1-2 роки навчати своїх обов'язків – тому що в сільській місцевості існує постійне кадрове «голодування» і в сільські ради не завжди обирають тих, хто би одразу зміг працювати, в т.ч. зайнятися і трудовим архівом. Це, як правило, вчителі, колишні бригадири і голови колгоспів, іноді – просто «без коментарів».

Державний архів Одеської області протягом 8 років провів 4 навчання з працівниками трудових архівів на базі Академії державного управління при Президентові України. Скажіть, можливо 439 сільських, «як їх назвати» через рік збирати? Майже щодня працівники пенсійного фонду приходять до трудових архівів на перевірку документів чи то з інших питань. З точки зору «Закону» вони можуть виїхати і в сільські ради, але хто від цього виграє: держава – ні, трударі – ні! Мені прикро говорити, але зараз саме слово колгосп «ругательное» в окремих людей, а доярка взагалі принизливе і з насмішкою виговорюється окремими молодими «державотворцями» - саме на районному рівні цих людей можемо захистити ми - поряд прокуратура, податкова, земельний відділ – все це в райцентрі, до цих органів часто звертаються трударі, яким архівісти допомагають оформити бодай заяву – хто все це зробить на селі?

Мене непокоїть в роботі теперішніх трудових архівів відсутність чітких законодавчих актів. Яскравим прикладом може бути випадок, коли ліквідується підприємство. Ліквідатору відпускаються кошти на всі витрати, аж до здачі документів до архівної установи. Нажаль, дуже багато випадків, коли документи не здаються до архівів, а просто знищуються і зрозуміло чому: «є чорні схеми», органи реєстрації знімають з обліку горепідприємство і крапка. Ніхто відповідальності перед працівниками не несе і не допомагає, а в деяких випадках «тихо» заважає (можна здогадуватися чому). Дуже часто працівники трудових архівів йдуть на підприємства і забирають неупорядковані документи, які лежать десь у купі сміття, опрацьовують їх з тим, щоб захистити рядового робітника. Я переконаний, що сільський, «як його там назвати» – він цього не зробить, якби він хотів, то зараз робив би цю справу, захищаючи свого виборця, а так виходить, що інколи навіть не допомагає. Просто я їх називаю, вибачте, «пофігісти», яким все одно – вам треба, ви беріть, а ми і за це вдячні, і беремо, і своїми силами опрацьовуємо.

У нашому суспільстві дуже низька культура, а правова і особливо діловодна та архівна – це «велике безкультур'я». Інколи трудові архіви особисто готують документи до суду, щоб суди прийняли рішення, як правило, на захист громадянина, але бувають випадки, що це зробити неможливо – цього ніколи не будуть робити сільські, «яких назвати», бо вони і зараз цього не роблять, а лише ми – архівісти.

Наші трудівники – архівісти самі збирають, обліковують, підкладають, пишуть ярлики, забезпечують охорону документів, сигналізацію на пультах централізованої охорони і протипожежної безпеки. Як це все зроблять на селі без елементарних архівних знань, а тим більше, як зможуть забезпечити охорону на високому рівні. Зараз на селі з протипожежного інвентарю лише лопата та відро, а один дільничний на 10 – 15 сіл.

Ми, а я в першу чергу, припустилися помилки під час збирання і обліковування документів для трудових архівів, бо не було звернено увагу на протоколи бригадних, ланкових зібрань - на селі це майже колгоспи, до окремих бригад входило 2 – 3 села, а зараз немає протоколів і партійних груп, і народного контролю, і інших низових ланок сільського трударя. Таке ж стосується і цехових зборів, загально - заводських і т.д. А саме на цих зборах виносилися пропозиції щодо земельних питань і майнових. З таких документів можна було формувати колекції цих видів документів в трудових архівах.

Нажаль, немає розроблених відповідних вимог ЕПК для документів трудових архівів, живуть вони за принципом - хто що здав.

Я не такий великий політик, але навіть на нашому рівні ми знаємо, що після нового року земля стає товаром і це ще один шквал запитів, який піде до РАВ і трудових архівів – тому співпраця між архівістами має бути у тісному зв'язку, і не потрібно реформувати поки архіви, бо ще невідомо, чи запрацює в сільській раді «це що має працювати».

Хочу поділитися також думкою, що хочемо ми того чи ні, але нагряне адмінреформа. Я був членом групи з адмінреформи від Одеської області. В державі, як пам'ятаєте, цим питанням займався Роман Безсмертний. В нашій області будуть об'єднуватися 4 – 5 районів і в принципі я знаю, де будуть центри цих районів. Коли це дійсно відбуватиметься, ліквідуються районні відділи, управління і т.д. Це може статися через рік, а може через 5 - я не знаю. Керуючись практикою роботи районного керівника, прошу тих, від кого це залежить, вийти з ініціативою, щоб архівні установи в ліквідованих районах, або взагалі не закривалися, або в останню чергу, або ліквідовувалися через рік після ліквідації відповідного району, аби не втрачати документи історичного значення і документи, які захищають майнові права громадян. Якщо так відбудеться, то приміщення однієї з РДА, яка ліквідується, віддати під архівні установи новоствореного району.

Є ще одна пропозиція - прийняти законодавчий акт, аби після встановленого терміну зберігання документи тимчасового зберігання не знищувалися, а лише після опрацювання їх спеціальними комісіями, аби не втратити цілковито пам'ять про окремі періоди життя тієї чи іншої території. Для прикладу – в нашій Одеській області від таких гігантів, як Морське пароплавство, заводи «Центроліт», «ЗОР», «Стройгидравліка», «Антарктика», колгоспів, де Двічі Героями були М.О.Посмітний, П.П.Ведута, В.З.Тур, М.Д.Шолар і т.д. із документів залишилося лише те, що зберігається в трудових архівах, та те, що надруковано в часописах.

РАЙОННІ ТА МІСЬКІ АРХІВИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Гюмюшлю Татьяна Ивановна
директор КП Арцизское РП «Трудовой архив»

Арцизский райбыткомбинат: история деятельности

Материал подготовлен на основании архивных документов фонда №34-Т «Арцизский районный комбинат бытового обслуживания населения».

Было в Арцизском районе предприятие, деятельность которого на протяжении полувека переплеталась с повседневной жизнью и бытом людей. Думаю, не будет преувеличением сказать, что услугами этого предприятия в свое время пользовался каждый житель нашего района. Речь идет об Арцизском районном комбинате бытового обслуживания населения, история создания и развития которого начиналась в далеком 1944 году на освобожденной от гитлеровских захватчиков территории.

Как же восстанавливалось производство в тяжелые послевоенные времена? Какие организационные мероприятия проводились? Какие решения принимались руководителями предприятий? Об этом можно узнать, ознакомившись с документами по личному составу Арцизского райбыткомбината, хранящимся в архивных фондах Арцизского районного предприятия «Трудовой архив».

В сентябре 1944 года были созданы Арцизский райпромкомбинат, артель «Освобожденный ткач», в октябре 1944 года – Новоивановский райпромкомбинат, в ноябре 1944 года – артель «Промкооператор». На основании приказа Облместпома в октябре 1944 года директором Новоивановского райпромкомбината назначен Якубенко Иван Емельянович, а директором Арцизского райпромкомбината – Макаров (имя и отчество по документам установить не удалось). Председателем артели «Промкооператор» с 15.01.1945 года был Колесников Константин Антонович. На данных предприятиях активно велся набор рабочих и служащих. Так, к примеру, в артель «Промкооператор», в состав которой входили парикмахерская, сапожная и швейные мастерские в Арцизе и в с. Бургуджи, только в 1944-1945 годах было принято на работу 76 человек.

С 01.09.1944 года в арцизскую промартель «Освобожденный ткач» набирались рабочие по специальностям: ткач, прядильщик, сукновальщик, шерстечесальщик, моторист, механик, маслобойщик, мельник, столяр, учетчик, кассир. Принимались люди и в качестве учеников, а специальности обучались непосредственно на производстве. Председателем промартели в феврале 1945 года был назначен Бондаренко Андрей Харитонович.

При Арцизском райпромкомбинате уже в 1944-1945 годах были организованы следующие производства: столярно-колесный, известковый, повозочный, кожевенный, жестяной, цеха, кузница, швейная и сапожная мастерская, мельницы и маслобойки в селах Новая Ивановка, Ташлык (Каменское), Новый Фершампенуаз (Садовое) и другие. Руководством постоянно контролировалась работа подразделений. Так, приказом от 13.11.1944 года №2 всем заведующим мастерских, мельниц и маслобоек, принадлежащих Арцизскому райпромкомбинату, предписано ежедекадно высылать сведения о деятельности вышеуказанных производств в контору.

С первых дней работы на предприятиях разрабатывались системы отчетности. Например, приказом по Новоивановскому райпромкомбинату от 03.01.1945 года №9 было дано указание главному бухгалтеру «наряду с дачей сведений цехами о производственной работе, завести форму по движению рабочей силы и впредь строго следить за оформлением приема рабочих на работу». Строго спрашивалось с работников за нарушение трудовой дисциплины. Так, приказом от 23.10.1945 года №80 за невыход на работу с 16 октября по 22 октября без уважительных причин, дело на гр. ХХХ, как на прогульщицу, передано в Нарсуд для привлечения к ответственности согласно Указа Президиума Верховного Совета СССР от 26 июня 1940 года. К сожалению, в 1945-1946 годах подобных приказов было издано немало. Руководством предприятий уделялось внимание не только производственным вопросам, но и бытовым проблемам работников. Уже в марте 1945 года директором Арцизского райпромкомбината Макаровым, издан приказ следующего содержания: «В целях улучшения быта рабочих промкомбината организовать в промкомбинате подсобное хозяйство при Новоивановской мельнице... Устанавливаю массив работы хозяйства 25 га земли, куда должны войти посев зерновых, масличных, бахчевых и огородных культур, а также сад и виноградник. Обязываю завхозом приобрести для под/хозяйства кур и поросят. Передаю под/хозяйству лошадей 6 шт., плугов 3 шт., культиваторов 2 шт. и другой необходимый инвентарь. Разрешаю штат рабочей силы до 10 человек». Интересным является и тот факт, что уже в июле 1945 года Арцизским райпромкомбинатом выполнен срочный заказ по изготовлению деревянных коек для пионерлагеря.

Уже в январе 1945 года райпромкомбинаты отчитывались о своей работе на областном совещании. В связи с этим мастера цехов Новоивановского райпромкомбината подготовили для областной выставки следующие экспонаты: кожухарный цех – безрукавку и полушубок; сукновальный цех – сукно, шерсть чесаную, нитки; столярный цех

– однотумбовый стол и три стула; кузнечно-колесный цех – колесо и две подковы; кирпичный цех – кирпич, глину, песок; каменный карьер и известковый цех – камень-известняк, известь, тротуарную плитку - 2 шт, корыто из камня; маслобойки и мельница – масло, семечки, зерно, муку.

Постепенно происходил рост производства. Так, в марте 1945 года Новоивановский промкомбинат получил крупный заказ от Дунайской флотилии на пошив 1600 комплектов одежды, который был выполнен за 45 дней в соответствии с договором. Расширялся и ассортимент продукции. В марте 1945 года Новоивановским промкомбинатом освоен выпуск мыла. В апреле 1947 года начали выпускать продукцию кирпичный и гончарный цеха. Требования к качеству выпускаемой гончарной посуды были оговорены в приказе директора от 31.03.1947 года №37. «Толщину стенок (черепка) посуды не допускать свыше 5мм, что даст экономию не только глины, но и технологического топлива при более изящном виде посуды. Ни в коем случае не выпускать деформированную посуду». В 1950 г. начала работать артель «Металлист».

В апреле-мае 1951 года был произведен массовый набор камнетесов и землекопов в Каменский карьер Арцизского райпромкомбината (принято более 70 рабочих). Нарастив производство и Главанский каменный карьер, к примеру, главное задание по выпуску продукции в марте 1952 года составляло 650 м.куб. штучного камня и 593 м.куб. бута.

В 50-е годы активно развивалось движение за коммунистическое отношение к труду, различные виды социалистического соревнования. Применялись различные виды поощрений работников за достигнутые высокие показатели в соцсоревновании, перевыполнение производственных планов. А особо отличившиеся работники промкомбинатов награждались Почетными грамотами «Отличник социалистического соревнования Министерства местной промышленности УССР».

К концу 50-х годов мощности фабрики «Освобожденный ткач» и райпромкомбината выросли в полтора-два раза, повысилась производительность труда.

Все вышеперечисленные предприятия осуществляли деятельность до начала 60-х годов. На их базе путем объединения производственных мощностей, в конечном итоге, был создан Арцизский районный комбинат бытового обслуживания.

30 декабря 1962 года на основании Указа Президиума Верховного Совета УССР Арцизский район был расформирован. Расформирован как районное звено и Арцизский райпромкомбинат. С 1963 года по 1964 год в Арцизе действовал горпромкомбинат, а с 1964 года по 1967 год – горбыткомбинат. На основании Указа Президиума Верховного Совета УССР от 8 декабря 1966 года Арцизский район был восстановлен, возобновил свою деятельность и районный комбинат бытового обслуживания (райбыткомбинат).

В состав Арцизского районного комбината бытового обслуживания входило 7 Домов быта, 7 комплексно-приемных пунктов и Новоивановский участок, который обслуживал села: Делены, Задунаевка, Островное, Главаны. В Домах быта работы выполнялись на месте, а в КПП принимались заказы, выполнялись в райцентре, а затем завозились в села.

Деятельность работы комбината по оказанию населению района бытовых услуг была разнообразной: пошив и ремонт одежды и обуви, изготовление ковровых и трикотажных изделий, ремонт бытовой техники, изготовление столярных изделий, выпас частного скота и другие виды услуг. В составе РБК действовали: трикотажная фабрика (в основном на давальческом сырье – овечьей шерсти), ткацкий цех, прядильный цех, часовая мастерская, мастерская по ремонту холодильников, фотография. Со временем ткацкий цех промкомбината (до 1961 года фабрика «Освобожденный ткач») стал составной частью трикотажной фабрики, где были прядильные и вязальные цеха. Кузнечный цех выполнял работы по изготовлению металлических ворот, решеток, дверей и др.

Такие мастерские, как швейная, обувная, парикмахерская действовали не только в Арцизе, но также существовали филиалы по всему району (с.Виноградовка, с.Холмское, с.Мирнополье, с.Павловка, с.Веселый Кут и другие). Всего в РБК работало 445 человек рабочих и служащих. Арцизский райбыткомбинат занимал второе место в Одесской области по объему оказываемых населению бытовых услуг. Значительное внимание уделялось и досугу работников. РБК имел свой духовой оркестр, хор.

В 1992 году, в связи с экономическими процессами, происходящими на Украине, Арцизский районный комбинат бытового обслуживания был разделен на ряд новых предприятий. В результате коммерциализации было создано 14 малых предприятий в результате выделения производственных мощностей из состава РБК. Многие работники РБК были в порядке перевода трудоустроены на вновь созданных предприятиях. Предприятие «Текстильщик», созданное в результате выделения из состава РБК текстильно-трикотажных мастерских, МП «Проминь», МП «Швейник» и другие, оказывают услуги населению и в настоящее время.

ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сичкаренко Валентина Константиновна

главный специалист отдела сохранности, учета и страхового фонда документов НАФ

Немного о филиграни

Когда возьмёшь архивный документ конца XVIII – первой половины XIX века и посмотришь его на свет, то видны особые буквы или знаки, называемые «водяными». Водяной знак (или «филигрань») – видимое изображение или рисунок на бумаге. Он выглядит светлее при просмотре на просвет или темнее при просмотре в отражённом свете на тёмном фоне.

Водяной знак получают вдавливанием металлического сетчатого валика или эгутёра (дендироли, ровнители) в бумагу в процессе её изготовления. Валик покрыт материалом, похожим на оконную сетку, на которую нанесен рельефный рисунок. Водяной знак – это линии разной формы. На бумаге встречаются буквы или монограммы, фигурные изображения или рисунки. Подобные знаки получались и на тряпичной бумаге, изготавливаемой ручным способом. Производство такой бумаги возникло в Китае в начале II века н.э. В Европу искусство производства бумаги проникло сложным путем – через Монголию, Туркестан, Персию, Марокко в Испанию и Францию. Другое ответвление шло из Египта в Италию и Германию.

До конца XVIII века процесс изготовления бумаги почти не менялся. Сырье (льняная тряпка) очищалось в специальных толчеях и помещалось в тряпорубку (шаровидный котел, основную часть которого составлял барабан с укрепленными по его окружности ножами). При вращении барабана плавающее в резервуаре тряпье, попадая между ножами, измельчалось в однородную массу. По числу ножей и по скорости вращения различались два вида голландеров. Полумассовый - для грубого измельчения, и массовый, с большим числом ножей, для окончательного измельчения волокнистого материала. Далее измельченная масса тщательно промывалась, отбеливалась хлорной известью и выкладывалась на сетку, расположенную на дне формы. Сетка состояла из частых продольных проволок, через которые на определенных расстояниях пропускались попе-

речные проволоки, служащие для поддержания равных расстояний между продольными проволоками. Сквозь эту сетку стекала вода из слоя бумажной массы, покрывающей дно формы. После того, как вода стекала сквозь сетчатое дно, масса выкладывалась на суконные или войлочные прокладки. Сложенные прокладки пропускались через пресс, отжимавший оставшуюся воду. По освобождении листов от прокладок они развешивались для просушки, затем листы пропитывались клеем, ложились (гладились) и, пройдя через пресс, ещё раз поступали в упаковку.

Смотря на свет через тряпичную массу, мы различаем светлую сетку, состоящую из редко поставленных поперечных и очень часто продольных линий. Бумажная масса ложится на сетчатое дно более тонким слоем и более толстым на промежутки между ними. Эта разница в толщине бумажной массы сохраняется и в готовом листе бумаги.

Таким образом, дно сетки как бы отпечатывается светлой линией на бумаге. Кроме того, на сетке можно различить различные фигуры, буквы и слова. Эти знаки называются филигранями. Обычай украшать дно бумажной формы, следовательно, и бумагу каким либо знаком - чисто европейского происхождения.

Впервые водяные знаки на бумаге появились в Болонье в 1282 г. - это было изображение креста. До конца 1-й половины XIX века эти знаки способствовали определению времени написания того или другого документа.

Водяной знак очень полезен при исследовании бумаги, поскольку его можно применять для датировки, установления размеров, товарных знаков и места нахождения производителя бумаги, а также её качества. Помимо этого, филигранные представляют интерес ещё и как элемент графического народного творчества. Всё зависело от мастера, который их изготавливал. Поэтому на одной и той же мельнице два рядом стоящих мастера имели формы с филигранью одинакового содержания, но разные по рисунку. Наиболее ранними филигранны на бумаге производства Российского государства считаются филигранные бумажной мельницы Киево-Печерской лавры, организованной Елисеєм Плетенецким в конце 1-й четверти XVII века.

Русская филигрань, как правило, состояла из трех основных частей - литерная, сюжетная и цифровая. Литерная часть говорит об адресе и владельце фабрики (Гончарова, Хлюстина, Яковлева, Ольхина, Сиверса). Литеры могли быть вытянуты в строку по правой или левой стороне, а могли быть расположены по обеим сторонам. Также они могли быть разбиты на две или более строк. Очень редко встречаются фамилии владельцев полностью (Гончаров, Щепочкин). Для одного и того же владельца сочетание литер бывает различным, иногда литеры берутся из латинского алфавита.

В сюжетной части часто использовались изображения герба владельца фабрики, а также гербов губернии или уезда, где располагалась бумажная фабрика. Например, в г. Москве герб с изображением Георгия Победоносца, в Ярославле - изображение медведя, Ростове - оленя, Костроме - корабля.

А вот по-настоящему уникальная русская филигрань - это двуглавый орел, изображенный на гербе Российской империи. Впервые данный водяной знак появился в 1720 году на Дудергофской фабрике, расположенной под Петербургом. Именно на этой фабрике «поставили на конвейер» выпуск гербовой бумаги, которую называли «орлеными листами» по причине того, что она имела водяной знак - герб Российской империи - разных размеров. Параметры размеров зависели от важности бумаги. Например, бумага «под большим орлом» использовалась для крепостей; бумага «под гербом величиной против золотого» использовалась для крепостей, если сумма была ниже 50 рублей, а также для челобитных мировых; «за печатью в половину золотого» использовалась для челобитных и выписок в приказах.

Последняя часть филигрانی – это год отливки бумаги, который появляется с 1742 г. Но не на всех видах бумаги он присутствовал постоянно. Только после Указа Екатерины второй от 18 октября 1778 г. значительная часть филигранных стала иметь год отлива.

Для филигранных большинства крупнейших западных бумажных фирм середины XVII - XVIII вв. характерно обезличенное использование узкого ассортимента эмблем. Основные их них – это герб Амстердама, герб Англии, герб свободной республики Нидерланды, герб семи провинций Бельгии, голова шута, лилия Страсбурга, почтовый рожок. Эти эмблемы повторяются на протяжении XVII-XVIII вв. Например герб Амстердама использовался фабрикантами Голландии, Франции, Англии и Италии (всего свыше 20 фирм). Особой популярностью пользовался знак «Pro Patria», использовался он и в русском производстве.

К XVIII веку рисунок настолько стандартизировался, что трудно уже отличить и фабриканта и время отлива. Для ряда западных фирм было важно сочетание литерного сопровождения, расположенного на одной и той же стороне с рисунком, а также литерным сопровождением, помещенном на другой стороне листа. В большинстве случаев это инициалы фабриканта и инициалы посредника. Один и тот же производитель в разное время мог быть связан с разными посредниками в разный период своей деятельности. Кроме вышеперечисленных филигранных иностранные фабриканты использовали различные другие сюжеты: личные, городские и государственные гербы, мужские и женские фигуры, изображение птиц и животных, иконографические изображения.

В отличие от русских, на западе редко использовали в филигранных год отливки бумаги. В XVIII веке он встречается только на французской бумаге. Часто на ней встречается цифра «1742». Но это не дата выпуска бумаги, а условная цифра, указывающая, что бумага выпущена после 1742 г. Появление этой марки связано со специальным указом королевского государственного Сената, представившего некоторые льготы производителям бумаги с 1 января 1742 года.

Важнейшими странами по производству бумаги в начале XX века являлись Германия (244 млн. кг) и Англия (168 млн. кг.); в России в 1889 г. насчитывалась 161 писчебумажная фабрика с 17402 рабочими и годовым доходом производства в 18 млн. рублей, не считая обойные фабрики [1].

Из списка, составленного в департаменте мануфактур и внутренней торговли в 1832 г., мы узнаём, что старейшая фабрика по производству бумаги в нашем крае находилась в городе Балте Подольской губернии - она принадлежала помещику Н.Маковецкому и выпускала бумагу для рукописного письма и для типографского использования [2]. В селе Тарутино Аккерманского уезда Бессарабской губернии в 1916 г. располагалась фабрика по изготовлению оберточной бумаги; она принадлежала товариществу бумажно-оберточной фабрики Н.Н.Куриндина, и на ней работало 23 работника [3].

В Одессе работало несколько бумажных фабрик. Одна из них была открыта в г. Одессе в 1886 г. купцом первой гильдии Л.И.Бродским на ул. Московской под №124 и 126 в собственном доме. Другая фабрика, по справочным данным, располагалась в Артиллерийском переулке №3. В 1916 г. она принадлежала М.Гольденбергу (насчитывала более 60 работников) и производила оберточную бумагу. [4]

Документы ГАОО конца XVIII - начала XX столетия написаны на различных видах бумаги, как отечественного, так и импортного производства.

Можно рассмотреть филигранные многих фабрик разных стран по производству бумаги. Цвет бумаги также различен. От разных серо-голубых тонов до светло и темно-бежевых. Фактура бумаги – от плотной пористой до прозрачной папиросной. Технические чертежи, находящиеся в документах, выполнены на бумаге, называемой «синька»

или на кальке. По водяным знакам можно определить, где закупалась бумага: в каких странах, у каких фирм, установить датировку, место нахождения производства бумаги, а также её качество.

Водяной знак на бумаге документов Государственного архива Одесской области является интересной, но, к сожалению, мало изученной стороной, которая ждет своего преданного и любознательного исследователя.

Сейчас большинство из нас сталкивается с водяными знаками на денежных купюрах. Также водяные знаки применяются в сфере киноиндустрии, в интернет-технологиях. Различают водяные знаки, предназначенные для бумажных носителей и фото (видео) изображений. Водяные знаки также встречаются на документах: паспортах, дипломах, удостоверениях, ценных бумагах, проездных билетах, сигаретах и т.д. Сегодня существует две техники производства водяных знаков: филигрань и литофания. По данным статистики Интерпола всего лишь 12 % поддельных денежных купюр имеют следы имитации водяного знака. Даже самый простой водяной знак подделать очень трудно.

В 1996 году в США состоялась 1-я международная конференция по истории применения и изучения водяного знака, где был принят международный стандарт регистрации бумаг с водяным знаком. В зависимости от расположения водяного знака бывает расположение общее, локальное и полосовое. Купюры Евро имеют три локальных защитных водяных знака на купонном поле и штрихкод.

На сегодняшний день известно более 100000 видов водяных знаков. Но вне зависимости от того, в какой сфере сейчас применяется водяной знак, его главная цель – защита выпускаемой продукции от несанкционированного доступа с дальнейшим использованием его в корыстных целях.

[1] Настольный энциклопедический словарь / Изд. тов-ва Бр. А. и И. Гранат. - Изд. 5-е. - Т. 7. - Москва, 1901. - Стб. 3894 - 3895.

[2] Мацюк О.Я. Папір та філіграні на українських землях. - Київ, 1974. - С. 25.

[3] Там же. - С. 73.

[4] Там же. - С. 60.

Мурашко Елена Сергеевна

главный библиограф Научной библиотеки ОНУ имени И.И.Мечникова

Новороссийский университет и постреволюционные образовательные реформы в Одессе (1920-1930): по материалам ГАОО

В 2010 г. сотрудниками Научной библиотеки была подготовлена монография «Вклад физиков Одесского (Новороссийского) университета в развитие науки в Одессе, 1920-1933» [1]. Целью данного научного исследования было изучение истории физической науки в сложный для страны в целом и нашего города в частности период с 1920 по 1933 гг. Изучая множественные публикации по истории университета, можно сделать вывод, что именно эти 13 лет только вскользь упоминаются авторами. В одной из глав названной книги рассматривался вопрос об участии ученых и выпускников Новороссийского университета в научно-исследовательской и преподавательской деятельности в рамках различных учреждений, организаций и обществ Одессы того времени.

Источником исследования были фонды Научной библиотеки ОНУ имени И.И.Мечникова, а также фонды Государственного архива Одесской области, где были найдены ценные документы. В статье дается краткая характеристика документам ГАОО, которые стали основой для написания рассматриваемой главы.

Да, действительно, в то непростое время, время исканий и испытаний, университет как таковой не существовал (был ликвидирован в 1920 г., восстановлен в 1933 г.). Однако профессора, преподаватели и выпускники вуза продолжали заниматься и учебной, и научно-исследовательской деятельностью. Причем весьма плодотворной деятельностью, сохраняя дух университета, пронеся его через трудные 13 лет.

Описанный в книге период был одним из самых сложных в истории университета. С начала 1920 г. Народный комиссариат образования Украины развернул широкую деятельность по перестройке средней и высшей школы, по улучшению подготовки специалистов. Университетская форма образования, да и вся система высшего образования, оказались для пролетариата отжившими. Считалось, что университеты были оторваны от жизни, далеко отстали от пролетарской революции, используя схоластические методы преподавания. Деятели образования были уверены, что выпускники университетов имели основательные теоретические знания, но были лишены конкретных профессиональных навыков. Именно поэтому было решено провести не реформу, а революцию в области высшего образования, что привело к полной ликвидации университетов и организации новых специальных высших учебных заведений. Вместо университетов Наркомпрос УССР предложил организацию единых отраслевых институтов как синтез специального и общего образования. Ликвидация университетов началась с момента издания Народным комиссариатом образования «Временной инструкции Губернским отделам народного образования» (24 февраля 1920 г.), в которой речь шла об изменениях в организации высшей школы, в том числе о ликвидации историко-филологических и юридических факультетов университетов [2, с. 134-135]. Датой окончательной ликвидации Новороссийского университета считается 10 июля 1920 г., когда были расформированы Совет и правление, канцелярия университета расформирована, дела переданы в соответствующие институты [3, с. 158]. Период 1920-1921 гг. – это время постоянных преобразований в области высшего образования, результатом которых стала организация однопрофильных учебных заведений и дальнейшая дифференциация профессионального образования.

Во всех новообразованных институтах работали бывшие преподаватели Новороссийского университета. Некоторые из них совмещали работу в нескольких вузах. Следует отметить, что из всех учебных заведений того времени приемником Новороссийского университета считался Институт народного образования (1920-1930), который в большей мере сохранил традиции и кадры университета.

Учебно-вспомогательные учреждения бывшего Новороссийского университета (Астрономическая и Магнито-метеорологическая обсерватории, Механические мастерские, Университетская библиотека) стали носить статус самостоятельных научных учреждений.

Как видно, система образования послереволюционного времени в нашей стране была полностью реформирована. Новому пролетарскому правительству это было необходимо, т. к. его целью являлось разрушение до основания старого мира и строительство нового. В планах нового правительства были выработка новых методов развития просвещения, строительство абсолютно новой системы образования, что встречало сопротивление со стороны реальных носителей научного знания – университетских профессоров. По причине ликвидации университетов в адрес действующей власти стали поступать письма-протесты ученых. Многие из них уезжали в Россию, где университетская система образования была сохранена. В связи с этим наука в Украине

стала испытывать серьезные затруднения. Несмотря на эти перемены, ученые продолжали свои научные разработки и исследования, стараясь не покидать родной город или хотя бы периодически возвращаться сюда.

Наряду с ликвидацией старых учебных заведений, реорганизацией всей системы высшего образования, разрушением существующих научных школ и направлений, в Одессе происходило и становление новых научных связей, особенно в физике и технике.

Особое внимание во всей системе образования уделялось профессиональному образованию. Постереволюционные годы в социалистической Украине характеризуются стремлением правительства наладить экономику страны. Основой восстановления экономики специалисты считали развитие техники. В ходе этого процесса был дан толчок научно-техническим разработкам по созданию новых машин и механизмов, производственных и технологических процессов. Одно из ведущих мест в техническом развитии страны занимала физическая наука.

Министр народного просвещения Временного правительства (1917), постоянный секретарь Российской академии наук Сергей Федорович Ольденбург спустя несколько лет так формулировал историю развития науки: «18-й век был для науки веком академий, 19-й век стал веком университетов, а 20-й век будет веком исследовательских институтов» [4]. Действительно, в 1920-30-х гг. XX ст. характерной чертой советской научной системы была активизация научно-исследовательской деятельности ученых. Научные разработки ученых были направлены на развитие техники и промышленности страны, что отвечало задачам правительства. На то время в Одессе еще не было НИИ, поэтому ученые, специалисты сосредотачивались для научных разработок в лабораториях учебных заведений, в бывших учебно-вспомогательных учреждениях Новороссийского университета, в лабораториях при заводах.

Одной из таких лабораторий была вакуумная лаборатория, которую в шутку называли «ВАКАР» (вакуумная артель), образованная при Одесском государственном радиотелеграфном заводе. Изначально такая лаборатория возникла в 1921 г. при Одесском политехническом институте (ОПИ) под руководством будущих академиков Л.И.Мандельштама и Н.Д.Папалекси. Там было начато изучение радиоламп, где полученные реле были по качеству не ниже зарубежных. Разработки ОПИ были внедрены на Радиотелеграфном заводе. Лаборатория завода была вторым местом в СССР, где изготавливали электронные лампы – вершину технического прогресса того времени [5]. Кроме этого, на заводе функционировала радиолaborатория, которая стала прообразом современных НИИ и конструкторских бюро. Техническим директором завода был Борис Федорович Цомакион, представитель одной из научных династий Новороссийского университета. Одесский радиотелеграфный завод и ОПИ стали «кузницей кадров» для радиопромышленности всего СССР. Со временем промышленность слабых токов начала широко развиваться в Москве и Ленинграде, поэтому завод закрыли (1923), многие специалисты переехали из Одессы в столицу [6, с. 45].

Сосредоточением научно-технической интеллигенции региона было Одесское отделение Русского технического общества (ОО РТО), образованное в конце XIX ст. (29 декабря 1871 г.) с целью содействовать развитию техники и технической промышленности



Мандельштам
Леонид Исаакович



Папалекси
Николай Дмитриевич



Цомакион
Борис Федорович

в России. Согласно Уставу, программа Общества преследовала как теоретические задачи, так практическое их применение. Деятельность же Общества обусловлена, казалось бы, одной сферой техники, однако, эта область знаний очень объемна, имеет большое количество ответвлений и соприкасается с массой отраслей других знаний.

Результативность деятельности Отделения определяется практическими действиями. К таким действиям нужно отнести организацию общих собраний и заседаний Совета, на которых зачитывались научные доклады и решались хозяйственные и административные вопросы, образование комиссий для обсуждения разных технических проблем, издание собственного печатного органа и отдельных трудов, чтение публичных лекций, устройство выставок и экскурсий, участие в съездах и конкурсах [7, с. 1-2]. Кроме этого, Отделение вело и просветительскую деятельность: были открыты Школа десятников строительного дела, Вечерние курсы для рабочих, фотографические курсы.

Сначала собрания Отделения проходили в нанятом помещении при Одесском благородном собрании (ныне Главпочтамт, ул. Садовая), в помещении при Управлении Юго-Западных дорог (Привокзальная площадь), в зале Императорского общества сельского хозяйства Южной России (ныне Городской сад), а также, «благодаря любезности Правления Новороссийского университета», в механическом кабинете университета [8,

с. 102; 9, с. 20-21]. Именно Одесское отделение первым из отделений ИРТО располагало собственностью, вполне приспособленной не только к текущим нуждам, но и к расширению деятельности отделения в дальнейшем [9, с. 23]. Сооружение здания в 1892 г. открывало Отделению большие возможности по осуществлению задач в специально оборудованных помещениях.



Здание ОО РТО
ул. Новосельского, 4
(постройка 1892 г.)



Зал заседаний
ОО РТО

Членами Технического общества в разное время были профессора Новороссийского университета: проф. механики В.Н.Лигин (15 лет был председателем ОО РТО; механический отдел), магистр астрономии Е.Э.Блок (морской отдел), механик И.А.Тимченко (механический отдел), проф. астрономии А.К.Кононович (механический отдел), магистр прикладной математики Х.И.Гохман (механический отдел), проф. физики И.Я.Точидловский (химический отдел), проф. химии С.М.Танатар (химический отдел), проф. химии А.А.Вериги (химический отдел), проф. Е.С.Бурксер (химический отдел) и другие. При Отделении были организованы лаборатории: химическая, радиологическая и лаборатория при фотографическом отделе, которые способствовали проведению научных работ в городе.



Зачевский
Иван Михайлович



Лигин
Валериан Николаевич



Тимченко
Исидор Андреевич



Гохман
Хаим Исидорович



Точидловский
Игнатий Яковлевич



Танатар
Семьян Моисеевич

Свою деятельность РТО и его отделения прекратили в 20-х гг. XX в. 31 августа 1920 г. Губернским ревкомом было принято постановление о ликвидации Русского технического общества [10, с. 12]. Научный комитет начал проведение инвентаризации существовавших на территории Украины научных обществ в целях их перерегистрации и вовлечения в народнохозяйственную жизнь страны.

Достаточно полно в ГАОО представлены документы Одесского отделения Русского технического общества: Одесское отделение Русского технического общества (Ф. 333; 634 ед. хр., 1872-1918 гг.), Вечерние классы для рабочих при ООРТО (Ф. 127; 43 ед. хр., 1898-1914 гг.), Одесская школа десятников строительных дел при ОО РТО (Ф. 117; 522 ед. хр., 1913-1919 гг.). Ф. 333 дает целостное представление о многосторонней деятельности отделения. Фонд содержит документы об учреждении Одесского отделения, протоколы общих собраний, переписку Отделения с другими обществами и учреждениями по вопросам участия в выставках и съездах, организации в Одессе технических учебных учреждений, заключения комиссий отделения, доклады и отчеты о деятельности общества в целом, а также по поводу различных технических вопросов в Одессе, решаемых ОО РТО. Фонды 117 и 127 показывают усилия членов Отделения в деле подготовки квалифицированных работников.

В 1919 г. лаборатории ОО РТО, оставшись без финансирования, направили свою деятельность на производство химико-фармацевтических препаратов, а позже – на подготовку специалистов-химиков. В результате идея подготовки лаборантов воплотилась в дело организации Института прикладной химии и радиологии (ИПХиР). Инициатором этого процесса был проф. НУ, член ОО РТО, зав. радиологической лабораторией Евгений Самойлович Бурксер, который и стал директором института. Официально институт был открыт 1 мая 1921 г. в здании бывшего Технического общества по ул. Новосельского, 4. Деятельность сотрудников института носила не только учебный характер, но и научно-исследовательский. Институт отличался сильным преподавательским составом, в число которого входили профессора Н.П.Кастерин, С.Г.Попруженко, П.И.Петренко-Критченко, Е.С.Бурксер.



В Фонде Одесского губернского комитета специального научного и профессионально-технического образования (Губпрофобра) Одесского губернского отдела народного образования (Ф. Р-1395; 169 ед. хр.; 1921-1922 гг.) содержатся материалы об Институте прикладной химии и радиологии: списки преподавателей и служащих ИПХиР (Ф. Р-1395, оп. 1, д. 118, л. 4, 20; 1921 г.); докладная записка об организации и деятельности ИПХиР в г. Одессе за 1921 г. (Ф. Р-1395, оп. 1, д. 118, л. 12-13 об.; 1921 г.), программа деятельности института и перечень кафедр по специальностям (Ф. Р-1395, оп. 1, д. 118, л. 32).

Просуществовал Институт один год и уже в 1922 г. был преобразован в Техникум прикладной химии. При этом часть оборудования химического факультета Одесского политехнического института, преобразованного из химического отделения физико-математического факультета Новороссийского университета, было решено использовать для усиления организуемого Техникума [11]. Решению организации Техникума предшествовала очередная реформа образования в Украине, направленная на создание нового типа высших учебных заведений узких специальностей – техникумов. Особенностью техникумов являлась более тесная связь учебного процесса с практикой. Они лучше, чем институты, могли организовывать свои производства, за счет которых и могли более-менее самостоятельно существовать. Для размещения Техникума общей и прикладной химии использовались помещения ИПХиР, для занятий использовались также лаборатории физико-математического факультета бывшего университета по улице Щепкина, 14. Директором Техникума остался Е.С.Бурксер, туда же перешли и бывшие университетские профессора.

Фонд Одесского техникума прикладной химии Всесоюзного объединения химической промышленности "Всехимпром" (г. Одесса) (Ф. Р-4780; 310 ед. хр., 1922-1932 гг.) состоит из трех описей, которые содержат списки студентов техникума, а также переписку по вопросам оборудования лабораторий и научно-исследовательской работы. Материалы же об учреждении Техникума, а также списки преподавателей и служащих находятся в выше названном фонде Губпрофобра (Ф. Р-1395, оп. 1, д. 118, л. 20, 29, 33).

Ученые, состоявшие при Новороссийском университете до его расформирования, стали организаторами новых учебных заведений. Энергия преподавателей была направлена на решение производственных задач города и страны. При этом активно продолжалась их научная деятельность.

Если рассматривать период реорганизации образования, становления новых связей в науке и технике, можно сделать вывод, что преподаватели и профессора Новороссийского университета внесли свой вклад в организацию и развитие, можно сказать, всех учебных заведений города. Не исключением стал и Одесский политехнический институт. Необходимость высшего технического вуза в Одессе обсуждалась одесской общественностью еще с середины XIX в. [12]. При содействии ученых города была создана специальная Комиссия по организации Политехнического института, в состав которой входили профессора Новороссийского университета. 18 сентября 1918 г. в здании Технического общества состоялось торжественное открытие нового инженерного вуза города. На момент открытия Политехникум располагался в помещении Сабанских казарм (сегодня ул. Канатная). С окончательным приходом в Одессу советской власти институт был национализирован,



кроме этого, Губернская Чрезвычайная комиссия заявила свои права на здание бывших Сабанских казарм, где предполагалось разместить отряды ВОХР. Вследствие этого Политехнический институт было решено перенести в здание бывшего Института благородных девиц по ул. Старопортофранковской. И только много позже было построено здание специально для института.

Большую роль в развитии физики в Одессе сыграла организация при Политехникуме Физического института, который состоял из аудитории, коллекционной, лаборатории для практических занятий студентов, мастерской, лаборатории быстрых колебаний и вакуум-лаборатории. Большую роль по организации Физического института при ОПИ сыграли талантливый физик, бывший студент и, к сожалению, несостоявшийся сотрудник Новороссийского университета Л.И.Мандельштам и его коллега Н.Д.Папалекси. Именно в Одессе их идеи получили

наибольшее развитие, вследствие своих разработок позже Леонид Исаакович создал научную школу физики.

Многие ученые Новороссийского университета не только стояли у истоков Одесского политехнического института, но и стали сотрудниками этого вуза. Свою педагогическую деятельность продолжали в ОПИ: И.Ю.Тимченко, М.А.Аганин, Е.Л.Буницкий, Г.Л.Михневич, Н.Н.Васильев, Н.С.Васильев и др.



В ГАОО хранится фонд Одесского ордена Трудового Красного Знамени политехнического института (Ф. Р-126; 5410 ед. хр., 1918-1985 гг.). По количеству единиц хранения и хронологическим рамкам фонда можно судить о полноте представленной информации. Особо интересными для рассматриваемой темы стали: список профессоров и преподавателей ОПИ (Ф. Р-126, оп. 1, д. 4, л. 3; 1919 г.); отчет трудового коллектива, составленный ректором Г. К. Суловым (Ф. Р-126, оп. 1, д. 166, л. 17; 1922 г.); отчет о деятельности лабораторий института (физический кабинет и лаборатория, фототехническая и электротехническая лаборатории, станция испытания материалов) (Ф. Р-126, оп. 1, д. 166, л. 13; 1922 г.); описание и отчет Физического института ОПИ, составленный зав. Физ. ин-том Б.Цомакионом (Ф. Р-126, оп. 1, д. 234, л. 127-129 об.; 1924 г.).

Фонд ОО РТО (Ф. 333) интересен еще и тем, что содержит документы об образовании Политехнического института в Одессе (Ф. 333, оп. 1, д. 622; 139 ед. хр.; 5 марта по 23 августа 1918 г.). Особенно информативны для нас были следующие документы: Устав института в его первоначальной интерпретации (Ф. 333, оп. 1, д. 622, л. 1а-10), доклад председателя ОО РТО об открытии в Одессе Политехнического института (Ф. 333, оп. 1, д. 6222, л. 39-40; 1918 г.), списки комиссий по вопросу об учреждении в Одессе Политехнического института (Ф. 333, оп. 1, д. 6222, л. 22; 1918 г.), выдержки из протокола заседания комиссии по поводу предоставления здания новому вузу (Ф. 333, оп. 1, д. 6222, л. 80; 26 июня 1918 г.).

Кроме этого, в фонде Губпрофобра (Ф. Р-1395) находится подробное предложение лаборанта ОПИ С. Левенсона о содействии в техническом оснащении лабораторий института со стороны других учреждений и организаций Одессы (Ф. Р-1395, оп. 1, д. 2, л. 18; 1920 г.), а также документы о зданиях, в которых располагался ОПИ до постройки собственного (Ф. Р-1395, оп. 1, д. 2, л. 13-16).

Найденная информация о Политехническом институте оказалась достаточно ценной, т. к. давала полное представление об организации вуза, его деятельности с научной точки зрения, а также о непосредственном участии профессоров Новороссийского университета в учреждении, а также в научной деятельности ОПИ.

Так, в общих чертах можно обозначить связь физической науки и техники в послереволюционное время, вклад бывших сотрудников университета в становление этих связей. Особую ценность составляют документы, подтверждающие вышесказанное из фондов Государственного архива Одесской области, материалы которого еще долгое время будут оставаться неисчерпаемым источником изучения истории Одесского университета в частности и нашего города в целом.

[1] Вклад физиков Одесского (Новороссийского) университета в развитие науки в Одессе, 1920-1933 / авт.-сост.: М.А.Подрезова, В.В.Самодурова, Е.С.Мурашко; науч. ред. В.А.Смыньтина; библиогр. ред. Е. В. Суровцева. – Одесса: Астропринт, 2010. – 328 с. (Сер.: «Развитие науки в Одесском (Новороссийском) университете»; вып.: «Физики»).

[2] Левченко В. Новоросійський університет (1917-1920 рр.): трансформація структури та управління // Юго-Запад. Одессика. – 2007. – Вып. 3. – С. 119-143.

[3] Одесский университет за 75 лет / Под ред. К.П.Добролюбского. – Одесса, 1940. – 197 с.

[4] Кожевников А. Первая Мировая война, Гражданская война и изобретение «Большой науки» / Доступно с: www.ihst.ru/projects/sohist/papers/ps/87-111.pdf.

[5] Когут А. И. Одеса в ранней истории электросвязи, радио и телевидения // Радиоаматор. – 2002. – № 7 / Доступно с: http://www.olderadioclub.ru/radioelbook/article/art_015.html.

[6] Смирнов В.А. Жизнь и смерть профессора Бориса Цомакиона // Реквием XX века. – Одесса, 2001. – Ч. 1. – С. 40-71.

[7] Устав Императорского Русского технического общества. – Одесса, 1912. – 16 с.

[8] Н. П. М. Краткое описание здания Одесского отделения Императорского русского технического общества / Н. П. М. // Записки Одесского отделения Русского технического общества. – 1897. – Вып. 2-3. – С. 102-107.

[9] Отчет о деятельности одесского отделения Императорского русского технического общества за 1892 год / сост. С. И. Паевский // Записки ОО РТО. – 1893. – Вып. 1-4. – С. 3-45.

[10] Солодова В. Музеи Одессы. 1825-1917 гг. // Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею. – 2005. – № 1. – С. 4-17.

[11] ГАОО.– Ф. Р 1395, оп. 1, д 118, л. 33.

[12] Мельников Н. П. О техническом образовании вообще и необходимости учреждения в Одессе Технического института // Записки ОО РТО. – 1897. – Вып. 12. – С. 3-23.

Смирнов Владимир Александрович

кандидат физико-математических наук, заместитель председателя правления правозащитного историко-просветительского и благотворительного общества «Одесский мемориал»

«Шестьсот»

**(по материалам архивно-следственного дела № 26278-П
Паленицы Владимира Ефимовича и Шмуклеровской Сабины Теодоровны)**

(Продолжение. Начало в №№2(13), 3(14) за 2010 г., №1-3 (17) за 2012 г.)

В протоколе допроса Бачинской Е.Я. указаны следующие сведения о ней: «Бачинская Е.Я., 1912 г.р., служащая, отец работает на железнодорожной станции Одесса - Главная, украинка, гражданка УССР, имеет незаконченное среднее образование, замужем вторично. Муж Садовый работает в комитете. Бачинская работает экспедитором этого комитета, беспартийная, член профсоюза, проживает по адресу: Херсонская, 38, кв. 17».

Из показаний Бачинской видно, что участие в якобы «подпольной организации» было для ее бывшего мужа В.Е.Паленицы предметом своеобразной рисовки и игры. Бачинская показала: «Я познакомилась с Паленицей в 1930 году. Познакомил с ним его брат. В 1931 году я вышла за него замуж. Он и его родители настроены контрреволюционно. Они украинские националисты. Ждали переворота советской власти.

Я, когда проходила с ним по Немецкому переулку около военного городка вблизи Пироговской улицы, перепугалась, а он сказал, что я боягузка. Он говорил, что он и его товарищи, человек 20, входят в подпольную организацию. «С нами бывает боевая девочка Инна, разносит бумаги», - говорил он. Я его спросила, кто руководит организацией? Он ответил - а зачем тебе знать?

Он предлагал посетить собрание подпольной организации и говорил: «Я иду на собрание контрреволюционной организации, может быть больше не прийду совсем».

С матерью он говорил об оружии. Мать уговаривала его спрятать оружие. «Когда будем мазать спальню, тогда и перенесем оружие», - отвечал он.

Он часто ездил в Раздельную. В 1932 году я была там с ним. Он вел себя подозрительно. Он дезертир. Он подготовил себе документы и в связи с этим избежал призыва в армию.

Он говорил иногда, что едет в Киев и будет писать письма, но бросал письма из Одессы».

9 марта 1935 года был вызван на допрос отец А.Е.Паленицы Ефим Степанович Паленица, уроженец села Лепковцы, рабочий, почтовый работник, образование среднее, гражданин УССР, адрес: Колонтаевская, 34, кв. 26.

Отец отвечал на вопросы кратко: «Об оружии был разговор между сыном и матерью. Жена плакала. У меня по этому поводу мнение такое, как и у сына».

Мать, Прасковья Иосифовна, 56 лет, уроженка села Багакова Винницкой области, беспартийная, тоже отвечала на вопросы следователя: «Я часто говорила сыну Володе, чтобы он спрятал оружие в другом месте, так как будут большие неприятности».

Вопрос: какое было у сына оружие?

Ответ: я говорила с ним о монте-кристо и кортике. Другого оружия у него нет.

Преподаватель математики, близкая знакомая «соучастницы по контрреволюционной организации» Шмуклеровской С.Т. Броня Григорьевна Киппис (1911 г.р., уроженка г. Проскурова, член профсоюза «РОБОС», проживает по ул. Раскидайловская, 61, кв. 14) говорила о характере своей сокурсницы по университету: «Шмуклеровская Сабина - моя сокурсница по университету, где я училась. Знаю ее с октября 1932 года. Я пришла к убеждению, что она настроена по отношению к советской власти недоброжелательно.

Она говорила о строящемся здании, что оно через год - два разрушится. У нее советское строительство вызывало неверие. Я ее неоднократно разубеждала, но безуспешно. Она очень упряма».

Вопрос: знакомо вам стихотворение «600»?

Ответ: затрудняюсь ответить. Я не помню».

Один из друзей С.Т.Шмуклеровской студент Консервного института, молочного факультета Валентин Павлович Пчелинцев давал показания в течение нескольких дней. Допрашивал следователь Давидовский.

20 мая 1935 года Пчелинцев на допросе показал:

Вопрос: вы характеризовали Шмуклеровскую как антисоветского человека. Расскажите об этом более подробно!

Ответ: я отмечал ее категорическое нежелание изучать гуманитарные науки и читать газеты (в то время многие говорили, что гуманитарные науки излагаются слишком тенденциозно, фактически лживо. (Правда, у нас на кафедре марксистско-ленинской философии был один доцент по фамилии Черемных, который для любой цитаты из В.И.Ленина мог указать наизусть соответствующий том и страницу из его Полного собрания сочинений. - В.С.). Она всегда искала, как говорила, «правдочку». Она считала неправильными действия властей в вопросе хлебозаготовок. Она любила книги Винниченко, Пильника. Обычно видела в начинаниях советских властей только плохое.

21, 22 мая допрос был продолжен:

Вопрос: что послужило основанием к вашему разрыву со Шмуклеровской?

Ответ: этому послужило два обстоятельства:

1. Это то, что Шмуклеровская интимно сблизилась с профессором Прокоповичем Георгием Андронниковичем.

2.Исключение Шмуклеровской из института за антисоветское проявление в одном из писем к ее подруге Борисовой.

В письме к исключенной из института Борисовой она выразилась о «тупоголовости партийцев», т.е. членов коммунистической партии.

Вопрос: в чем выражались антисоветские действия Шмуклеровской?

Ответ: Шмуклеровская называла лица, против которых у нее были террористические устремления. Это отражалось в ее письмах ко мне. Она любила переписываться и я в эту переписку вошел.

Она выражала неудовольствие советской властью. Хорошо отзывалась о писателе Винниченко, которым увлекалась.

Поскольку в деле отсутствует протокол допроса профессора математика Прокоповича в связи с арестом Шмуклеровской, вероятнее всего замечание Пчелинцева относительно их взаимоотношений вряд ли воспринималось серьезно. Но из протоколов допросов можно составить представление о студентке Шмуклеровской как сильной по духу, волевой, и в тоже время тяжело воспринимающей человеческие страдания. Она не идет на уступки с совестью и не уступает не устраивающим ее требованиям.

Оперуполномоченный 1-го отдела Олейников, который присутствовал при аресте Шмуклеровской и обыске в квартире, написал рапорт начальнику СПО НКВД, видимо, опасаясь каких-то новых выступлений с ее стороны:

«Считаю нужным довести до сведения ряд фактов. Шмуклеровская С.Т. в присутствии тов. Атласа заявила при обыске на квартире: «Мама, не волнуйся. Теперь это модно арестовывать через каждого пятого, десятого человека. Сегодня - меня, а завтра - другого».

Мать во время обыска спрашивала Шмуклеровскую, что такое НКВД. Шмуклеровская ответила: «Это бывшее ГПУ, изменено только название».

Шмуклеровская в присутствии понятого спрашивала меня, можно ли ей сообщить письменно о ее аресте так, чтобы я не знал, кому она пишет. Я ответил, что это не разрешается. Тогда она заявила: «Конечно, я в таком случае никому писать не буду, ибо о тех, кому надо знать, что я арестована, вы не должны знать, а тем, кому безразличен мой арест - я не буду писать».

Когда мать ее спросила меня, дают ли в ДОПРе горячую пищу, она за меня ответила с иронией: «Да, дают еду с салакой».

Эти высказывания характеризуют Шмуклеровскую как лицо ясно выраженного контрреволюционного типа, враждебно настроенного против советской власти».

Между тем характер ответов на вопросы следователя у обвиняемого Паленицы к 19 июня резко изменился. Вероятно, он понял или ему кто-то сумел подсказать, что признательные показания ничего хорошего ему не принесут. Возможно, что под влиянием каких-то причин (возможен устный протест прокурора В.Е.Кузоваткина - В.С.) пыточные методы по отношению к студентам ослабили или даже прекратили. - В.С.).

Паленица написал следующее заявление, адресованное прокурору Кузоваткину: «Мои показания, поданные о контрреволюционной подпольной организации, являются заведомо ложными. Я от этих показаний категорически отказываюсь. Причина дачи таких показаний в том, что я думал, что меня скорее выпустят, если я дам такие показания».

Любопытно, что примерно таков был общий характер допросов и у бывшего ректора ИНО Арсения Парфентьевича Ключко. Как и Ключко, Паленице пришлось написать подробное объяснение своим поступкам.

Приведем это объяснение: «Мой следователь Гороховский после первых допросов угрожал мне 10 годами концентрационных лагерей и физическим уничтожением. 27 марта от Гороховского дело было передано другому следователю Давидовскому.

2 апреля 1935 года ко мне в камеру пришел следователь Глебов и в присутствии сокамерника, арестованного Гржибовского, с которым я сидел вместе с 1-го марта, начал требовать, чтобы я назвал фамилии соучастников, «людей, входящих в организацию». Он говорил, что мне все равно не дадут отвечать одному вместо них. Он обратился и к Гржибовскому Маркиану: «Вы старше и опытнее, а то Паленица не знает, как он ухудшает свое положение, потому что не признается».

Мне объясняли, что является подпольной организацией. Якобы достаточно было поговорить с кем-либо, и это уже считалось «подпольной организацией».

Потом Гржибовский уговаривал меня взять вину на себя. Якобы он был под следствием в 1933 году. Во время его нахождения в ДОПРе по делу СВУ он брал вину на себя и сохранил свою работу и свой оклад на свободе.

Послушав Гржибовского, я написал с 1926 года фамилии целого ряда лиц, с которыми я когда-либо разговаривал. В число этих лиц попали Шмуклеровская, Федька, Тартаковский, Музычка, Михайличенко и другие. Я написал заявление Глебову с перечнем фамилий указанных мною лиц. Однако Глебова не заинтересовали данные 1926 года и он требовал, чтобы я написал список лиц за последний год. Я впал в отчаяние. Где мне было брать террористические группы, имена участников которых от меня требовали? Однако Гржибовский помог мне составить фамилии двух новых якобы террористических групп.

Первая группа: Шмуклеровская, Пчелинцев, Герман. Вторая группа: Мисюра, Кондратюк, Лейзерман, Левинос. На самом деле я видел Шмуклеровскую за последние два года всего 3 или 4 раза. Пчелинцева я видел 1 раз в 1931 - 1932 году. Германа видел в Школе пилотов. Мисюру знал с января 1933 года по Индустриальному институту. Я выполнял указания товарища Глебова. Кондратюк - мой сокурсник по институту. Очная ставка определила арест Мисюры и членов «подпольной организации». Мой двоюродный брат Федык информировал меня в 1933 году о ГОЛОДНОЙ СМЕРТИ своего отца и брата и других родственников и переживаемых трудностях на селе.

7 имевшихся у меня патронов я отдал своему двоюродному брату Костецкому, который работает на станции Раздельной при агентуре НКВД. У меня было изъято мое монте-кристо и кортик.

Глебов при допросах детализировал профессора Музычко: якобы я получил от профессора Музычко инструкции в 1931 году. Записал в мои показания учителя Садиковского. На самом деле о Музычко я вообще узнал уже здесь только от товарища Глебова. Учителя Садиковского я вообще не знал. Я его видел в школе и знал о нем только от сестры.

Сидя в камере с арестованным Гржибовским, я постоянно от него слышал уговоры, чтобы я взял вину на себя. Я сидел с ним в 1935 году с 1 марта по 18 мая. Он говорил, что если я не возьму вину на себя, то в противоположном случае буду сидеть до бесконечности. Он повторил, что якобы получает и сейчас, сидя в ДОПРе, за свою работу жалование (М. Гржибовский как сексот, о чем он потом сам открыто говорил при допросах, действительно получал зарплату за работу в пользу НКВД. Это был сексот со стажем, но Паленица не мог в это поверить и этого осознать. - В.С.). Я, видя, что Гржибовский - пожилой человек, взял на себя вину и давал ложные показания. Глебов угрожал мне расстрелом, если я не дам таких показаний. Я не давал Глебову новых лиц, входящих в подпольную контрреволюционную организацию, потому что я не знал таких лиц. Меня снова охватило отчаяние. Но в беседе с товарищем Осининым (начальник СПО - В.С.) и с прокурором товарищем Кузоваткиным 12 июня мне было сказано, что нельзя увеличивать свою вину и вину других людей.

После этого я решил ложных показаний уже не давать. Все показания относительно моей контрреволюционной деятельности - заведомо ложные. Я от всех этих показаний категорически отказываюсь, о чем сделаю специальное заявление».

На другой день, 20 июня Паленицу допросил начальник СПО Осинин (конечно его, как и Кузоваткина, вскоре убрали. - В.С.):

Вопрос: вы дали заявление о желании внести изменения в свои показания, данные следователю товарищу Глебову?

Ответ: да. В части террористической деятельности мои показания не верны. Никакой террористической организации не было. Своих товарищей я знал как сокурсников, а не как участников организации.

Вопрос: какие беседы были у вас с Мисюрой?

Ответ: у меня с Мисюрой были беседы на почве трудностей, о деятельности советской власти. Мы считали, что политика коммунистической партии и советской власти привела к трудностям, к голоду. Шмуклеровская прислала мне стихотворение «Шестьсот».

Вопрос: что вы можете добавить?

Ответ: я говорил, что собираюсь убить Голуба, Вегера, Бричкина, а Мисюра говорил о Вегере и Голубе.

Вопрос: вы занимались антисоветской агитацией?

Ответ: я думаю, что мне ничего не будет, так как на самом деле никакой террористической организации не было.

Через месяц - 20 июля 1935 года (страница 243 архивно-следственного дела № 26178 - П) допрос на эту же тему повторился после постановления о продлении следствия:

Вопрос: вам известно о том, что вы отказываетесь от данных вами показаний? Какие причины этого?

Ответ: да, я отказался от показаний. Причина состоит в том, что Мисюра, прокурор Кузоваткин, арестованный Гржибовский уговаривали меня признаться в том, чего не было. Требовал этого и следователь Гороховский. Под влиянием Гржибовского я признался, а потом решил сказать откровенно обо всем, что было на самом деле.

Вопрос: с кем вы советовались по этому поводу?

Ответ: у меня было такое настроение в связи со смертью моих родственников, находящихся на селе и умерших от голода в период «продзатруднений» в 1932 - 1933 годах. Я на эту тему имел беседу с Мисюрой, который тоже получил письма от родственников о продзатруднениях в его селе. Там тоже умерали от голода.

Конечно, следователи НКВД во главе с Калюжным на этом не успокоились. В те же дни была проведена очная ставка между Паленицей В.А. и Гржибовским Маркианом Васильевичем (на самом деле с секретным сотрудником НКВД Гржибовским - В.С.).

Вопрос: вас уговаривал Гржибовский относительно дачи ложных показаний?

Ответ: да, я это утверждаю. Гржибовский называл мне фамилии членов подпольной организации, о которой мне ничего не было до того известно.

Вопрос: вы указываете, что Гржибовский склонил вас к даче ложных показаний?

Ответ: он говорил, что является участником контрреволюционной организации.

Вопрос Гржибовскому: вы подтверждаете данные показания?

Ответ: нет, не подтверждаю. Это ложные показания. Паленица вел разговоры явно антисоветского и упаднического характера. Говорил, что коллективизация Украины приведет к упадку и вымиранию народа, что Москва выколачивает силы из Украины в связи с индустриализацией. В качестве примера приводил Днепрострой. Говорил о контрреволюционной литературе с одобрением ее содержания.

Вопрос Паленице: вы подтверждаете эти показания?

Ответ: нет, не подтверждаю.

Конечно, показания Гржибовского, которому для прикрытия в дальнейшем суд присудил два года ИТЛ, были использованы для предъявления обвинения В.Е.Паленице и С.Т.Шмуклеровской, и другим «соучастникам» по делу боротьбистов. Следственные дела В.Е.Шмуклеровской и В.А.Паленицы были объединены в одно дело. Об этом свидетельствует следующее Постановление от 20 августа 1935 года: «Оперуполномоченный отделения СПО УГБ Одесского управления УССР Калюжный, рассмотрев сего числа следственное дело №11371/65999, УК УССР, нашел: Шмуклеровская Сабина Теодоровна привлечена к следствию в качестве обвиняемой по указанному делу и обвиняется в том, что она проводила среди студентов и окружающих ее лиц антисоветскую агитацию, хранила

и распространяла контрреволюционные документы. Вся эта преступная деятельность Шмуклеровской проводилась совместно с Паленицей Владимиром Ефимовичем, привлеченным к следствию в качестве обвиняемого по следделу №24004 по ст. 54-11 УК УССР.

Исходя из вышеизложенного, постановил:

Следственное дело №1371/65999 по обвинению Шмуклеровской С.Т. по ст. 54-11 и 54-10 УК УССР приобщить к следственному делу №34004 по обвинению Паленицы по ст. 54-11 УК УССР. Копию настоящего постановления направить Одесскому областному прокурору».

Постановление было подписано бывшим в то время еще оперуполномоченным Калюжным, который вскоре стал начальником 4-го отдела УНКВД, а также начальником 2-го отдела Глебовым, начальником СПО Осининым и заместителем начальника Управления НКВД Гнидиным.

23 августа 1935 года Паленицу Владимира Ефимовича снова допрашивали по тому же самому вопросу: «Вы признаете себя виновным в том, что вы - участник контрреволюционной группы?»

Ответ: нет, виновным я себя не признаю.

Вопрос: вы ведь на прошлом допросе сознались, что вы - участник контрреволюционной группы!

Ответ: я не подтверждаю своих показаний!

Вопрос: но вы говорили о мнимых голодных смертях на селе?

Ответ: я не распространял такие слухи.

25 августа допрашивали снова и обвиняемую Шмуклеровскую. На вопрос: «Признаете себя виновной?» - она твердо отвечала: «Я себя виновной не признаю!»

Видимо, следователи поняли, что и от Шмуклеровской они ничего нового не добьются. Обоим обвиняемым - Шмуклеровской и Паленице был предъявлен «Протокол предъявления следствия».

Был составлен обвинительный акт по «добытым» следователями материалам: «В 1933 - 1934 году в УГБ НКВД УССР по Одесской области поступили сведения о том, что группа молодежи, в которую входили Паленица В.Е., Шмуклеровская С.Т. осуществляла контрреволюционную националистическую деятельность. Паленица и Шмуклеровская были арестованы и привлечены к следствию.

У Паленицы при обыске был найден блокнот, в котором сделана запись, похожая на Устав контрреволюционной действующей организации. Там же был записан ряд положений из Устава.

Тихон из Урала прислал Паленице описание его жизни, имеющее контрреволюционный характер.

Факты наличия у Паленицы оружия подтверждены матерью Паленицы.

Были найдены также «загадки», куда входили имена В.И.Ленина и И.В.Сталина.

Свидетельница Бачинская утверждала о вовлечении в организацию как Паленицы, так и Шмуклеровской, которую называли «Инна».

Сущность контрреволюционной деятельности раскрыта в стихотворении «Шестьсот», которое было у Паленицы и у Шмуклеровской.

На основании следствия выдвигается обвинение против:

1. Паленицы Владимира Ефимовича, 1909 г.р.

2. Шмуклеровской Сабины Теодоровны 1909 г.р.

Антисоветская деятельность Паленицы и Шмуклеровской предусмотрена ст. 54-10 УК УССР. Найденный у Шмуклеровской револьвер «Бульдог» сдан на хранение. Арестованный Мисюра освобожден из-под стражи, следствие прекращено».

Слушание столь тщательно готовившегося дела Паленицы и Шмуклеровской было назначено на 26 октября на заседании спецколлегии Одесского областного суда. Председатель спецколлегии специальным обращением высказал требование о доставке узников.

16 сентября 1935 года С.Т.Шмуклеровская высказала протест председателю спецколлегии по поводу фальсификации протокола ее допроса от 26 марта. С.Т.Шмуклеровская писала: «Я обнаружила, что допрос от 26 марта 1935 года сначала частично, а потом весь был уничтожен и не вошел в материалы дела. Этот допрос проводился Олейниковым. Заявляю свой протест по этому поводу и против обращения со мной начальника 4-го отделения НКВД от 25 марта».

19 октября 1935 года состоялось подготовительное заседание спецколлегии Одесского областного суда под председательством Гудзя. Членами коллегии были назначены Бантус и Лихта. Присутствовал прокурор Кузоваткин. Было принято постановление:

«Дело Паленицы и Шмуклеровской назначить на 3 ноября 1935 года в 6 часов вечера. Паленица и Шмуклеровская обвиняются по статье 54-10 УК УССР».

Заседание суда состоялось 3 и 4 ноября 1935 года. Председательствовал Бантус, члены коллегии - Лихта и Димонштайн. Секретарь Ярмолинец. На заседании снова говорили о разговорах между Шмуклеровской и Паленицей, Шмуклеровская признала, что был разговор «о трудностях 1933 года». У Паленицы нашли пустые бланки. Свидетель Бачинская говорила о том, что ее вещи остались у бывшего мужа.

Именем УССР был вынесен приговор: «По статье 54-10, часть 1 Паленицу Владимира Ефимовича подвергнуть лишению свободы в далеких исправительно-трудовых лагерях СССР сроком на 5 лет. Шмуклеровскую Сабину Теодоровну подвергнуть лишению свободы сроком на три года. Паленицу ограничить в правах сроком на три года, Шмуклеровскую - сроком на один год.

Срок заключения для Паленицы считать с 20 февраля 1935 года, для Шмуклеровской - с 21 февраля 1935 года. Шмуклеровская отбывает срок в тюрьме.

До вступления приговора в законную силу возможна подача кассационной жалобы. Издержки суда следует отнести за счет осужденных».

После заседания Паленица, вероятно, принял ошибочное решение подать кассационную жалобу. Как говорили, согласно мнению прокурора, приговор по делу, особенно в отношении Шмуклеровской С.Т., был излишне мягок.

Заседание суда по рассмотрению кассации состоялось 8 декабря 1935 года. Спецколлегия одобрила решение, по которому приговор, вынесенный Шмуклеровской, отменялся, и дело относительно неё передавалось на повторное полное разбирательство со стадии судебного следствия спецколлекцией Верховного суда Автономной Молдавской ССР. Приговор Паленице Владимиру Ефимовичу остался в силе, а кассационная жалоба его отклонена. Оба арестованных остались под стражей.

Между тем С.Т.Шмуклеровская обратилась уже в Верховный суд АМССР со следующим заявлением: «Прошу вернуть изъятые у меня во время обыска книги моим родителям». Вряд ли кто-либо обращал внимание на такие заявления, но Шмуклеровская как бы напоминала советской Фемиде, что необходимо соблюдать хоть какие-то давно установленные человечеством законы. Однако положение ее усугубилось новым документом, который решили приобщить к делу. К целой коллекции писем Шмуклеровской, хранившихся в деле, добавилось новое письмо, содержащее критику тюремных и вообще советских порядков, адресованное математику, преподавателю Консервного института Георгию Андронниковичу. Письмо было разорвано, но «заботливые» следователи его перепечатали и приложили к делу в качестве «вещественного доказательства».

Поскольку письмо имеет общественный интерес и говорит о незаурядных способностях С.Т.Шмуклеровской как выразительницы своих чувств, приведем текст полностью:

*«Дорогой Георгий Андронникович! Сегодня мне здесь особенно тоскливо. Я целый день смо-
трю на кладбище и это определяет мое настроение. Мне сейчас безмерно, беспрдельно, беско-
нечно, безгранично хочется свободы.*

*Тюрьма дала мне очень много. Тюрьма - это школа, знакомящая нас с той изнанкой жизни,
о которой трудно даже заподозрить, находясь на воле. Эти жизненные уроки заставляют меня
осторожнее, более чутко подходить к вещам, событиям, людям - в особенности к тем, кото-
рых мы осуждаем.*

*В этот самый тяжелый отрезок моего жизненного существования единственное, что за-
ставляет меня твердо сносить издевательства и оскорбления, которым мы здесь подверже-
ны - мысль о том, что все же когда-нибудь я буду не за тюремной железной решеткой, лиша-
ющей человека самой большой жизненной красоты - свободы, а на воле. Я буду заниматься
своей любимой работой и серые стандартные тюремные дни заменятся радостными, кото-
рые не знали арестов.*

*Тюрьма переполнена невинными людьми, которые не знают, за что их арестовали. Органы
НКВД раздают «года» щедрой рукой: 8, 10, 7 ... - калечатся жизни...*

*Мне долго и упорно, несмотря на мой отказ, старались втолковать, что я являюсь вдох-
новительницей крупной контрреволюционной украинской организации, что я проводила
агитацию против существующего строя, а так же что я занимаюсь спиритизмом. Спирити-
зм - тоже контрреволюция?*

*Я не понимаю одного, зачем искусственно создавать себе врагов, зачем насильно вдалбли-
вать людям в голову убеждения, не соответствующие их действительным взглядам. Ведь
люди, находящиеся здесь, если даже выходят на свободу (я говорю не об уголовниках), то не-
пременно с ненавистью в душе. Я знаю, что всегда буду ненавидеть все, что сделано «дикта-
турой пролетариата».*

*Говорят, что религиозные убеждения не наказуемы, но для НКВД не существует никаких
кодексов законов. У них на любую статью кодекса есть особая инструкция, разрешающая пре-
небречь законодательством. В общем - это закон беззакония! Но об этом не следует много пи-
сать. Я знаю только одно: никто еще не смог доказать, что я занималась тайным вредительс-
твом. И в дальнейшем не собираюсь делать ничего тайного.*

*В 1927 году один из моих друзей писал мне, что он должен скрываться от поиска органов
ГПУ. В чем было дело, я не знаю.*

*Дома у меня был обыск. Взяли «контрреволюционных» Фенелона, Фаррара, Троцкого, свыше
200 писем, сборник стихов Гумилева, расстрелянного в 1920 году, все мои произведения были
приписаны к контрреволюционным. Даже собирались конфисковать портрет Маяковского, но
я их убедила, что Маяковский - не контрреволюционер.*

*Все следователи НКВД слишком ограничены и вместо четырех измерений видят два или
три. Один Олейников более толковый, но он не вел до конца следствие. Следствие проиграло,
что был заранее указан его ход. Если дальнейшее следствие будет не долгим, то может быть,
сумею увидаться. Очень тяжело, но ...» Подпись: Инна.*

Письмо вряд ли могли оценить следователи. Оперуполномоченный СПО Одесского областного НКВД УССР Давидовский принял следующее постановление: «Рассмотрев сего числа письмо, изъятое в камере у арестованной по следственному делу №11371 Шмуклеровской Сабины Теодоровны, обвиняемой по ст. 54-11 УК УССР, нашел: письмо, написанное Шмуклеровской Георгию Андронниковичу, характеризует Шмуклеровскую как антисоветски настроенную личность и что оно может служить вещественным доказательством по делу, а посему постановил: отобранное у Шмуклеровской в камере письмо, адресованное Георгию Андронниковичу, приобщить к следственному делу №11371

по обвинению Шмуклеровской по ст. 54-11 УК УССР как вещественное доказательство по делу». Кроме Давидовского, документ был подписан начальником 2-го отделения СПО Глебовым и утвержден начальником СПО Осининым.

Новых допросов, видимо, зная характер Шмуклеровской С.Т., следователи не проводили. 6 января в Тирасполе состоялось заседание Верховного суда АМССР, на котором было принято решение заслушать дело по обвинению Шмуклеровской Сабины Теодоровны в закрытом судебном заседании с этапированием обвиняемой в Тирасполь 29 января 1936 года с приглашением свидетелей Киппис, Бачинской.

Председатель спецколлегии Верховного суда АМССР Судаков требовал заранее выслать телеграмму о дне этапирования Шмуклеровской в Тирасполь. Свидетельница Бачинская как безработная просила выдать ей средства на поездку в Тирасполь.

Заседание спецколлегии состоялось только 9 февраля 1936 года.

На заседании обвиняемая Шмуклеровская показала, что стихотворение «600» давала читать индивидуально. Револьвер у нее был в течение 8-ми лет. Она занималась полгода в трудшколе, потом в Сельскохозяйственном институте, затем в Консерваном институте. «Послание «евангелисту» Демьяну Бедному» брала читать у Паленицы.

Спецколлегия установила, что обвиняемая Шмуклеровская - студентка 4-го курса Одесского государственного университета проводила контрреволюционную работу. В 1933 году в письме к Борисовой хотела высмеять партийцев. Вместе с Паленицей агитировала «за самостійну Україну». Признавалась в ненависти к диктатуре пролетариата. Характеризовала себя как враг советской власти.

Руководствуясь ст. ст. 296 - 297 УПК УССР спецколлегия приговорила:

Шмуклеровскую Сабину Теодоровну, 26 лет, признать виновной по статье 54-10, часть 1 УК УССР, наказать лишением свободы в отдаленных местах сроком на 6 лет с зачетом ей срока предварительного заключения с 21 февраля 1935 года, поразив ее в гражданских правах на основании пунктов А, Б, В ст. 29 УПК УССР сроком на 3 года.

Мера пресечения осужденной Шмуклеровской остается прежняя: содержание под стражей. Издержки погашаются за счет государства».

В деле имеется расписка Шмуклеровской в том, что ей был сообщен приговор Тираспольской Спецколлегии АМССР.

Дальнейшая судьба студентов, попавших в молодости в ИТЛ ГУЛАГа не известна.

В деле имеется следующий документ, проливающий некоторый свет на дальнейшую судьбу Шмуклеровской: «12 августа 1960 года прокурор Одесской области Дремов получил кассационную жалобу с просьбой отменить приговор 9 февраля 1936 года, вынесенный спецколлегией Верховного суда Молдавской ССР в отношении Шмуклеровской, по которому Шмуклеровская получила срок в отдаленных ИТЛ 6 лет с поражением в правах на 3 года.

До этого ей был вынесен 4 ноября 1935 года приговор на срок в тюрьме 3 года с поражением прав на 1 год.

Было установлено, что Шмуклеровская проявляла антисоветские действия и давала читать стихотворение «600».

Постановил: надзорное дело прекратить. Оставить жалобу Шмуклеровской без удовлетворения. Дело вернуть в учетно-архивный отдел КГБ». Под документом стояла подпись: советник Харитонова.

Наконец, в деле имеются заключительные документы по реабилитации Паленицы В.Е. и Шмуклеровской С.Т.: 1 июня 1993 года было принято постановление в отношении Паленицы Владимира Ефимовича, 1909 г.р.

Было установлено, что Паленица 4 ноября 1935 года спецколлегией Одесского Областного суда был приговорен к 5 годам лишения свободы в ИТЛ по обвинению в антисоветской пропаганде.

На Паленицу Владимира Ефимовича распространяется действие статьи 1 закона СССР «О реабилитации жертв политических репрессий на Украине от 17 апреля 1991 года» в связи с отсутствием в его действиях состава преступления».

1 июня 1993 года в отношении Шмуклеровской Сабины Теодоровны было установлено, что она была приговорена 4 ноября 1935 года к 3 годам лишения свободы. За мягкостью приговора по требованию прокурора 9 февраля 1936 года (на самом деле после кассационной жалобы - В.С.) обвиняемой в антисоветской пропаганде срок заключения в ИТЛ был удвоен: Шмуклеровскую приговорили к 6 годам лишения свободы в ИТЛ и к 3 годам потери гражданских прав.

На Шмуклеровскую распространяется действие 1 статьи закона СССР «О реабилитации жертв политических репрессий на Украине от 17 апреля 1991 года» в связи с отсутствием в ее действиях состава преступления».

Оба документа по реабилитации были подписаны старшим советником юстиции Садиковой З.А.

Для выяснения последующей судьбы студентов, попавших в молодости в ИТЛ, обществом «Одесский мемориал» был послан запрос в Главный информационно-аналитический центр МВД России. Заместитель начальника центра А.И.Белокова перенаправила наше обращение в Республику Казахстан (Карагандинскую область), откуда нам пришел ответ, подписанный заместителем начальника управления Комитета по правовой статистике и специальным учетам по Карагандинской области Е.Муслимовым.

В отношении В.Е.Паленицы было сообщено, что меру наказания он отбывал в Карлаге НКВД СССР, куда прибыл 10 февраля 1936 года из одесской тюрьмы. 17 февраля 1940 года по истечении срока наказания был освобожден. Далее в письме следовало: «Сведениями о его дальнейшей судьбе не располагаем, так как архивное личное дело Паленицы В.Е. по истечении срока хранения 12 декабря 1956 года было уничтожено по акту №14; вышеизложенные данные подготовлены на основании архивной карточки осужденного».

В отношении С.Т.Шмуклеровской стало известно, что она «меру наказания отбывала в Карлаге НКВД СССР, куда прибыла из Сызранской тюрьмы (когда, не указано). 28 ноября 1938 года убыла в Томасинлаг (Томско-Асинский ИТЛ) на территорию Новосибирской области. Сведениями о ее дальнейшей судьбе, а также другими данными не располагаем ввиду того, что архивное личное дело Шмуклеровской С.Т. на хранении не имеется; вышеизложенные данные подготовлены на основании ее архивной карточки».

Конечно, пребывание в лагерях отразилось на последующей жизни как Паленицы В.Е., так и Шмуклеровской С.Т.

Есть основания предполагать, что, вернувшись из лагерей С.Т.Шмуклеровская, продолжала бороться за свою свободу и человеческие права. Поскольку аналогичного документа от В.Е.Паленицы не поступало, возникает печальное предположение о его судьбе в период Великой Отечественной войны.

Конечно, хотелось бы знать о героях очерков буквально все, но это невозможно: каждый человек – Вселенная, и о нем можно находить все новые и новые сведения бесконечно долго.

ГЕНЕАЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Синюгин Юрий Юрьевич

член историко-родословного общества Москвы

**РОДСТВО И СВОЙСТВО «КОЗЬМЫ ПРУТКОВА»
(Цикл «Семейство Арцимовичей»)****Адам Антонович Арцимович — основатель
Новороссийского Университета***(Продолжение. Начало в №1-3 (17) за 2012 г.)*

Однако, если бы в нашей жизни не существовало препятствий и препон, выстроенных из завистников, клерикалов и жестких консерваторов, она казалась бы многолетней чередой созидания и просвещения. Но жизнь людей деятельных всегда сопровождается обсуждением, критиканством и стремлением принизить их роль в важных, государственных процессах. Часть этих недоброжелателей являет собой обычных бездарей и завистников, другая же часть — людей известных, но реакционных, утверждавших свое имя деятельностью, прямо доказывающей их собственные предубеждения. К их мнению обычно прислушивается консервативная и мало сведущая в обсуждаемом вопросе часть публики. Однако именно она является не только самой многочисленной, но и самой влиятельной при формировании общественного мнения.

Должно отметить, что Адам Антонович был сторонником прогрессивных в те годы, да и актуальных в наше время, методов обучения и преподавания, разработанных Иоганом Генрихом Песталоцци [19] и его последователем Фридрихом Фребелем [20].

Важной задачей, над которой работал Песталоцци, была разработка такой системы первоначального образования, которая была бы тесно связана с жизнью и повседневным опытом ребёнка, сделала бы его способным мыслить и творить. Его теория природосообразного образования нашла большой отклик в Европе и поддерживалась многими передовыми умами России [21]. Система детского и юношеского воспитания в стране строилась на главенствующих в то время теориях формального и материального образования. Формальное образование ставило на первый план развитие у детей памяти, внимания, восприятия и прочих психологических функций; материальное — напротив — считало своей задачей в первую очередь обеспечение детей знаниями. И лишь теория природосообразного воспитания Песталоцци соединила в себе оба этих вида обучения и доказала, что они являются взаимодополняющими и неразрывными. Горячими последователями Песталоцци и Фребеля в России были многие прогрессивно-мыслящие люди. Наш знаменитый основоположник русской педагогики К.Д. Ушинский был приверженцем и последователем его учений [22]. А в Новороссийском крае таким новатором стал Виктор Николаевич Зарудный — выдающийся русский гидрограф и педагог, который в 1864 году открыл в Николаеве «Элементарную школу Ильиных» по образцу английских начальных школ, где наглядное обучение и физическое развитие детей ставились в основу воспитания. Эту школу по праву можно считать одной из первых попыток в России учреждения детских садов [23].



А.А. Арцимович (1829-1893)

Именно Арцимович стал активно продвигать на государственном уровне данные воззрения, и одной из его задач стала организация в младших классах гимназий системы такого элементарного образования. Раскрывая всю прогрессивность данного учения в своем письме к Павлу Евстафьевичу Коцебу [24] в 1864 году, Арцимович писал: *«Развивая систему преподавания по методе Посталоцци и последователя его Фребеля, я, сам сторонник этой системы, чтобы наглядно, так сказать, выставить несомненные ее преимущества, указыввал ему на грамотные успехи школы Ильиных, первой в России в этом роде. Впрочем, школа Ильиных произвела поразжающее впечатление не на одного меня. Лестное мнение о ней вынесли все, видевшие эту школу, начальница которой удостоилась приглашения Великой Княгини Александры Иосифовны, которая доверила ей воспитание Августейших своих детей. Впрочем, система Фребеля едва ли нуждается в чьих бы то ни было похвалах, когда она принята всей Европой. Ее противниками могут выступать разве те только, которые желают тьмы кромешной для каких-нибудь временных выгод, или из лагеря фанатиков, - в деле государственного устройства приносящих всегда, как учит нас История, более вреда, чем пользы, - или наконец из больничного отделения тех людей, которые вечно находятся под впечатлением какого-то непреодолимого страха, видят всегда и во всем, что ново, или для ограниченного их ума непонятно, зародыши противодействия и каких-то фантомов. Что касается до меня, я до-толе стану действовать в видах распространения системы наглядного обучения, до коле не получу запрещения свыше, или не прииду к убеждению, что система эта может быть заменена еще более простою и лучшею. Но Министерство не только не препятствует мне в том, но само поддерживает мои начинания на этом пути...»* [25].

Но не смотря на всю прогрессивность мыслей и взглядов Арцимовича, нападки реакционеров на него, которых он назвал «фанатиками», были регулярными и связаны они были, прежде всего, с его католическим вероисповеданием. Показательным является скандал, который разразился в 1864 году и был связан со статьей М.В. Юзефовича [26] в газете «Московские ведомости» под названием «Возможен ли мир с нами польской шляхты» [27]. Юзефович в лице Арцимовича обвинял всех «не русских», а именно поляков, в предвзятом отношении к системе образования, в гонениях на славян и русских и в насаждении чуждых русской культуре европейских традиций. С.В. Лебедев так говорит о состоянии дел с идеологией на Украине в те годы: *«...на правобережной Украине, кроме как в Киеве, русских школ не было вообще. Практически все учебные заведения принадлежали католической церкви и имели польский язык в качестве языка преподавания и польский национализм в качестве идеологии. Впрочем, поляки задавали тон не только в культурной, но и в политической и экономической жизни Украины. Польский язык господствовал в управлении, школе и науке. Доходило до курьезов. Так, именно на польском шло преподавание в православных духовных семинариях на правом берегу Днепра. Хотя поляки составляли лишь несколько процентов населения края, однако именно им принадлежала почти вся политическая власть на Украине, с которой должны были считаться назначенные из Петербурга губернаторы. В польских школах, газетах и книгах велась открытая пропаганда восстановления Речи Посполитой, неотъемлемой частью которой должны были стать земли Малой и Белой Руси. Историческое прошлое этих русских земель поляки пытались вытравить из памяти местного населения, проводя политику ополячивания и окатоличивания. В те годы для малоросса и белоруса получить образование на Украине означало стать католиком, что, в свою очередь, предполагало ополячивание»* [28]. Юзефович был ярким борцом за русское просвещение края и всячески способствовал распространению не только русского языка и культуры, но и русского духа, делая ставку на единство двух народов — украинского и русского. Михаил Владимирович неумоимо строил школы и превратил Киевский университет св. Владимира в оплот русской культуры края. Но, к сожалению, в борьбе за просвещение и продвижение русской культуры

Юзефович был ярким противником любых новаторских идей, идущих от лиц не православного вероисповедания. Его нападки и резкие высказывания в адрес многих деятелей культуры и науки того времени, таких как Арцимович, или Кулиш, носили совершенно явный предвзятый характер и заставляли Правительство иногда выступать с опровержениями его обвинений в адрес своих служащих. Конфликт разгорелся после их встречи в Киеве, где между Арцимовичем и Юзефовичем, который в те годы занимал должность председателя Киевской комиссии для разбора древних актов, возник разговор *«о системе воспитания вообще, в частности о славянах, обучающихся в Одесском округе и о кандидатах на профессорские места в будущем Новороссийском Университете»*. В ходе разговора Арцимович развил мысль об изменении системы деятельности в отношении к славянам, которую он считал несовершенной и неответчающей современным требованиям и тенденциям в развитии образования. Его обращения к Министру Народного просвещения о несообразности и несостоятельности нынешнего порядка дела в отношении славянского населения были многократными, и Арцимович обсудил их в Киеве с Михаилом Владимировичем. Результатом данного разговора явилась скандальная статья Юзефовича, в которой он, по словам Арцимовича, *«касаясь русско-польского вопроса в Юго-Западном крае, считает Одессу главным операционным базисом революционной польской деятельности и международною станцією для сообщения со всеми революционными центрами Европы»* и обвинял Арцимовича в том, что он желает изгнать всех славян из училищ Новороссийского края, и как попечитель, отвечающий за насаждение идеологии через воспитательно-образовательные процессы, способствует проникновению в край чуждых русской культуре и быту польских элементов. [29]

Арцимович воспринял выступление Юзефовича как личное оскорбление и крайне болезненно. Посылая свою реакцию Коцебу и Головнину на данную статью, Адам Антонович расценивал ее не иначе как клевету, наговоры и нападки реакционера, «кичащегося участием в деле народного просвещения». Предоставив доказательства своих ратований, забот и чаяний в вопросе организации учебного процесса в целом и для славян в том числе в Новороссийском крае, а также материалы по подбору русской профессуры в Университет и в гимназии, Арцимович просил защитить его, честного служителя на ниве просвещения от нападок лиц, главной задачей которых, по его мнению, было стремлением разъединить оба народа и создать условия его смещения с поста Попечителя Одесского учебного Округа. Нужно отметить, что П.Е. Коцебу проявил живейшее участие в деле Арцимовича и в своем письме к А.В. Головнину также вступился за Попечителя и просил Правительство выпустить опровержение обвинений в адрес Арцимовича. Однако, нагнетанию обстановки вокруг Адама Антоновича способствовала в некоторой степени деятельность его брата Виктора в Польше. В результате опровержение дано не было и нападки приняли постоянный характер.

Виктор Антонович Арцимович в те годы уже получил прозвище «красный губернатор» и был переведен в 1864 году, против своего желания, в Царство Польское для участия в проведении внутренних реформ. Здесь, заняв пост вице-президента в государственном совете и члена учредительного комитета, Виктор Антонович стал ярким противником политики Н.А. Милютина, сводившейся к подавлению национальных особенностей поляков и решению крестьянского вопроса. Принципиальные расхождения с занимавшим в те годы пост статс-секретаря ЕИВ по особым поручениям и курирующим вопросы «умиротворения» Польши Н.А. Милютиным, стали непримиримыми. Во многом и сам Виктор Антонович подвергался напрасной критике в чрезмерном отстаивании прав поляков на самоопределение и упрекался в медленном проведении русских реформ по крестьянам в Польше. Жалобы на поляка Арцимовича из Польши на поляка Арцимовича из Одессы легли на благодатную почву для реакционных про-российских

кругов. По сути, закулисная возня по польскому вопросу не давала возможности Адаму Антоновичу спокойно погрузиться в работу и посвятить себя делам образования в крае. Вплоть до открытия 1 мая 1865 года Новороссийского университета Арцимович отбивался от нападков, как самого Юзефовича и Каткова, так и от местных критиков и клерикалов. Довершило дело Предложение Попечителям учебных округов о поручении надзора за преподаванием в школах исключительно лицам православного вероисповедания (распространенное 13 мая 1866 года за № 3841-6 графом Д.А.Толстым [30], с 1865 года обер-прокурора Синода, и Министра Народного просвещения с 1866 года). Арцимович воспринял его как очередную атаку уже со стороны Правительства и подал прошение об отставке, не выдержав нервного напряжения в этой не равной борьбе.

И хотя, в своем письме к П.Е.Коцебу граф Толстой оправдывался в том, что данное Предложение касалось только лишь Народных училищ, и никоим образом не затрагивает Попечителей, он же и подтвердил готовность Правительства принять отставку Арцимовича по мере приискания ему преемника [31]. По сути, Арцимовича вынудили покинуть пост Попечителя Одесского учебного округа, а его требования подходить к подбору преподавательского состава в учебных заведениях через призму профессиональности и знания предмета — не были услышаны.

В сентябре 1865 Новороссийский Университет распахнул свои двери в составе трех факультетов: историко-филологического, физико-математического и юридического, со штатом в 167400 р. и со 175 студентами (в том числе 36 вольнослушателей). Вопрос об открытии в Университете медицинского факультета, который усиленно лоббировал Арцимович, к сожалению, так и не был решен положительно.

В конце 1865 года брат Адама Антоновича Виктор подал прошение об отставке с поста вице-президента в государственном совете и уехал из Польши, а уже в июле 1866 года прошение об отставке и самого Адама Антоновича Арцимовича было удовлетворено. Его преемником вплоть до 1880 года стал Сергей Платонович Голубцов [32].

Деятельность Арцимовича на посту Попечителя Одесского учебного округа была высоко оценена не только современниками, но и потомками. 10 апреля 1867 года на заседании ученого совета Университета Адама Антоновича удостоили званием Почетного члена Новороссийского Университета, высоко оценив его заслуги перед Отечеством и в деле образования в крае. В ответной благодарности к первому ректору Университета, профессору Ивану Дмитриевичу Соколову, резюмируя свою позицию и отражая собственные чаяния и желания в бытность Попечителя в Одессе, Арцимович писал: *«...Посвятив себя всецело служению интересам моего отечества — России, — а в кругу последней моей деятельности, интересам образования учащейся молодежи — в смысле воспитания ее в чувствах любви к России и честного исправления ею обязанностей граждан, — я старался оставить службу, как только убедился, что изменившиеся условия не позволяли мне трудиться с желаемым успехом. Этим актом избрания меня лицами, имевшими близкую возможность оценить отсутствие в моей деятельности иных побуждений, кроме высказанных выше, уничтожает во мне невольное сетование на обстоятельства, замкнувшие меня в тесные рамки труженика, озабоченного одной только мыслью об удовлетворении насущным потребностям моей семьи, — и внутренне ставит меня выше всех говоривших и пересудов, распускаемых теми, которые не имели ни времени, ни средств судить обо мне, как только с чужого голоса или поверхностно»* [33].

Ко времени оставления поста Адам Антонович Арцимович был уже кавалером орденов Св.Владимира 1-ст., Св.Станислава 3-ст. и бронзовой медали в память войны 1853-1856 гг. на Андреевской ленте. Владения у Арцимовича были небольшие — вместе с братьями Адам Антонович был совладельцем оставшегося от отца имения в Новгородской губернии в Устюжском уезде, где им совокупно принадлежало 6062 десятины и 675 саженой земли.



Емілія Арцимович

Несколько улучшила финансовое положение Арцимовича его удачная женитьба на Эмилии Людвиговне, урожденной Кожуховской, за отцом которой в Балтском уезде Подольской губернии было 5800 десятин родовой земли. Родовыми землями Кожуховских была Рыбница, Подольской губернии. Именно туда, на ферму «Ульма» и переехал после службы с семьей Адам Антонович.

Семейство у Арцимовича было не очень многочисленным, и, состояло из жены и пятерых детей. Сын его Михаил-Фелициан Адамович (18.06.1861 - ?) стал гражданским инженером. Первоначальное образование получил в Белоцерковском реальном училище, откуда в 1886 году поступил в Институт гражданских инженеров, который и окончил в 1892 году со званием по 1-му разряду. Дочь Мария Адамовна (1872-1942) вышла замуж за видного в дальнейшем религиозного деятеля, (одного из организаторов Религиозно-философского общества) и чиновника Синода Валентина Александровича Тернавцева (1866-1940). Примечательно и интересно, что дочь их Мария Валентиновна Тернавцева стала супругой знаменитого советского карикатуриста и иллюстратора Малаховского Бронислава Брониславовича, сына известного инженера Бронислава Сигизмундовича Малаховского, русского и советского инженера и создателя отечественных паровозов, в том числе Сормовской Ижицы. Другая внучка Адама Антоновича Ирина Валентиновна Тернавцева была замужем дважды - сначала за профессором ЛГУ, историком-медиевистом П.П.Щеголевым, сыном пушкиниста и историка литературы П.Е.Щеголева, а после его смерти вышла замуж за советского авангардиста, кубиста, заслуженного художника РФ Натана Исаевича Альтмана, который, кстати с 1902 по 1907 годы учился изобразительному искусству в Одесском художественном училище. Потомки Арцимовича живут и поныне, но о них мы расскажем в нашем следующем очерке, посвященном этой замечательной фамилии.



А.А.Арцимович с дочерью Марией

Скончался Адам Антонович 15 января 1893 года в Одессе.

24 января в Университетской церкви, в половине двенадцатого утра, протоиереем Войтковским после божественной литургии была совершена торжественная панихида по покойному. Похоронили Адама Антоновича в Одессе на городском кладбище.

Вечная ему память и наша глубокая благодарность!

(Продолжение следует)

[19] Песталоцци Иоганн Генрих (нем. Johann Heinrich Pestalozzi, 12.01.1746, Цюрих, — 17.02.1827, Брунт) — швейцарский педагог.

[20] Фрёбель Фридрих Вильгельм Август (21.04.1782 — 21.06.1852) — немецкий педагог, теоретик дошкольного воспитания, создатель понятия «детский сад».

[21] По Песталоцци любое познание природы, её предметов и явлений в естественной жизни — чувственное восприятие, и это чувственное восприятие является той основой, на которой

можно построить обучение ребёнка законам окружающего мира. Важно, подчеркивал он, чтобы дети, насколько это возможно, приобретали знания из собственных наблюдений за вещами окружающего мира, а не из схоластических книг и чужих, воспринимаемых на веру слов. Педагогика, по мнению Песталоцци, призвана дать детям возможность перехода от беспорядочного нагромождения впечатлений, получаемых ребёнком чувственным образом, к умению воспринимать и далее к образованию ясных воззрений и чётких понятий. Конечная цель обучения, таким образом, — формирование логичной картины мира. Благодаря такому подходу, можно привести ребёнка не только к абстрактному знанию, но к понятию сущности предмета во всём её объёме. Однако эта конечная цель может быть достигнута лишь очень постепенным уяснением понятий о предметах и явлениях окружающего мира. Этот процесс, построенный по принципу «от простого к сложному», сначала позволяет детям анализировать признаки и свойства предметов, и далее по мере обобщения информации приходить к чётким понятиям о них. Во главу угла такого способа обучения ставится цель научить детей логическому мышлению, активизировать их ум к постановке задач и их решению.

[22] Ушинский Константин Дмитриевич (19 февраля 1824, Тула - 22 декабря 1870, Одесса) — русский и украинский педагог, основоположник научной педагогики в России.

[23] Зарудный Виктор Иванович (1828 - 1897) — вице-адмирал, выдающийся русский гидрограф, педагог.

[24] Коцебу Павел Евстафьевич, граф (нем. Paul Demetrius Graf Kotzebue; 1801—1884) - русский генерал, участник Крымской войны. 12 декабря 1862 г. Коцебу занял пост Новороссийского и Бессарабского генерал-губернатора и командующего войсками Одесского военного округа, 25 октября 1863 г. назначен членом Государственного совета с оставлением в должностях генерал-губернатора и командующего войсками. Он много сделал для экономического развития Новороссийского края. При нем построены или проектированы все местные железные дороги, при нем были предприняты обширные работы по углублению фарватера в Керченском проливе и по очистке в Днепре порогов и гирл. При нем же произведены были улучшения в Одесском порту, и проведены изыскания для устройства порта близ Мариуполя, начались работы по замощению Одессы и снабжению ее водой из Днестра; также началось развитие городских банков в Новороссии.

[25] Государственный архив Одесской области. - Ф.1. - Оп. 249. - Д. 503. - Л. 1-11

[26] Юзефович Михаил Владимирович (17.06.1802—21.05.1889, Киев) — поэт, председатель киевской археографической комиссии, член Императорского русского географического общества и Копенгагенского общества северных антиквариев.

[27] Возможен ли мир с нами польской шляхты? // Московские ведомости. - 1864. - № 203.

[28] С.В.Лебедев. Хронос. Биографический указатель. Михаил Владимирович Юзефович - http://hrono.ru/biograf/bio_yu/yuzefovich_mv.php

[29] ГАОО. - Ф. 1. - Оп. 249. - Д. 503. - Л. 1-11

[30] Толстой Дмитрий Андреевич, граф (1.03.1823 — 25.04.1889) — русский государственный деятель и историк; член Государственного совета (1866), сенатор. Обер-прокурор Святейшего Правительствующего Синода (23 июня 1865 — 23 апреля 1880), министр народного просвещения (1866—1880), министр внутренних дел и шеф жандармов (1882—1889). Почётный член (1866) и президент Императорской Академии наук (с 1882), почётный член Музея имени Его Императорского Высочества Государя Наследника Цесаревича, почётный член Санкт-Петербургского минералогического общества и Императорского Московского технического училища; действительный тайный советник.

[31] ГАОО. - Ф.1. - Оп. 249. - Д. 535.

[32] Голубцов Сергей Платонович (1815 - 1888) — попечитель Одесского учебного округа с 1866 по 1880 гг.

[33] ГАОО. - Ф. 45. - Оп. 11. - Д. 3. - Л. 16-17.

ІСТОРІЯ ОДЕСИ У ПРЕСІ

Чилей Александр Павлович (составитель)

*внештатный сотрудник отдела религиозного образования
миссионистов и катехизации Одесско-Измаильской епархии*

Народная школа (публикации на страницах «Одесского вестника» за 1889 г.)

Благодарность. Вчера (3.01.) к городскому голове Г.Г.Маразли явилась депутация от жителей предместья «Ближние мельницы» и сердечно поблагодарила его за пожертвование 5000 рублей на народную школу. [Одесский вестник. – 1889. - № 3]

Проект постройки народного училища на Ближних Мельницах на средства, пожертвованные городским головой Г.Г. Маразли, уже изготовлен. Здание предполагается выстроить на углу Молчановой и Смирновой улиц. [№ 97]

Закладка училища в Ближних Мельницах. Вчера (6.05) в одном из отдалённых предместий в Одессе, в так называемых «Ближних Мельницах», происходил настоящий праздник. Жителю центральных частей даже в голову не могло прийти, чтобы закладка здания народной школы могла обратить на себя такое сознательное внимание обывателей каких-то «Ближних Мельниц», людей просто-напросто деревни. А между тем, это так. Назначенная в 2 часа на обширном месте, на углу Смирновой и Молчановой улиц, закладка дома для школы, для которой г-н. Маразли пожертвовал с мешком 5000 рублей, привлекла уже с утра массу местных жителей и особенно детей. Место будущей первой школы в названном предметом было обнесено флагами и щитами с гербами, место сооружения занимает 100 квадратных саженей (455 м²), а всё пространство, то есть с отведённым для школы дворовым местом более 1260 квадратных саженей (6733 м²). Место это проектируется обсадить деревьями и на нём будет сад. Такому богатому по простору и воздуху месту может позавидовать не одно учебное заведение. Вообще вся эта местность, изобилующая растительностью и чистым воздухом, представляет из себя благодатный уголок. Население её быстро растёт, детей школьного возраста - множество, и следует только удивляться, что до сих пор город не устроил там ни одной школы. Потребность в школе велика и настоятельна; это видно из того, что уже более 300 заявили желание учиться в сооружаемой школе. Что касается неисполненной городом обязанности по отношению к детям на «Ближних Мельницах», то это покажется тем более непростительным, что ещё в 1819 году под мельницы для снабжения города мукою граф Ланжерон отвёл эту местность, а до сих пор, собственно говоря, местные обыватели несут повинности наравне с городскими жителями. Стремление учиться на «Ближних Мельницах» так велико, что дети ходят через рельсы железной дороги (Большой вокзал и мастерские юго-западных железных дорог) в отдалённую народную школу. Можно без преувеличения сказать, что явившиеся на закладку дети положительно ликовали, что у них будет своя школа. Всем торжеством распоряжался и, так сказать, душою всего дела был А.А.Галафре, учителем гимназии, который года два тому назад поселился в «Ближних мельницах», выстроил себе домик, развел сада и сильно привязался к местным жителям, искренне предавшись их интересам (благодаря его заботам уже многое сделано городом для благоустройства местности). Он то и является инициатором «праздника», он хлопотал, убедил нашего почтенного городского голову, что «Ближние мельницы»

нуждаются в школе. Достаточно было вчера бросить один взгляд на бесконечно суетившегося господина Галафре, на его приветливость и просто дружеское отношение с мужиками и их детьми, чтобы сразу понять, какую популярностью этот симпатический человек пользуется у них. Да и все приглашенные на торжество были очарованы приемом господина Галафре (француза по происхождению). Деньги и пожертвования Г.Г.Маразли, предоставлены в распоряжение господина Галафре.

В начале третьего часа прибыли: товарищи из городского головы В.Н. Лигин, ректор семинарии отец Мартирий Чемена, состоящий в распоряжении господина попечителя учебного округа действительный статский советник Н.И. Ленц, строитель здания архитектор Ю.М. Дмитренко, почетные лица. Представители печати и другие. Под палаткою, убранной флагами, где настоятелем Алексеевской церкви отцом Самариным в служении причта было отслужено краткое молебствие с провозглашением многолетия Государю императору и всему царствующему Дому. Пел соединенный хор учеников церковно-приходской школы и железнодорожного технического училища. Илья Пчелкин произнес прочувствованное слово, в котором назвал сооружаемое здание святым домом и указал на возникновение его единственно благодаря христианскому милосердию и благотворительности человека, имя которого слишком хорошо известно, гражданина Одессы. После богослужения было совершенно окропление фундамента святою водою и закладка первого камня здания, вместе с которым замурованы (в цинковой трубе) вчерашние номера местных газет и документ, писанный на пергаменте химическими чернилами, следующего содержания: « 1889 года мая 6 дня, предместье города Одессы. В царствование Государя императора Александра III, при одесском генерал-губернаторе Х.Х.Роопе, архиепископе Никаноре, градоначальнике П.А.Зеленом, попечителе учебного округа Х.П.Сольском, городском голове Г.Г.Маразли, товарище его профессоре В.Н.Лигине и членах городской управы К.М.Манчиаки, Н.В.Велькоборском, О.О.Чижевиче и Р.Л.Хари основано училище на средства Одесского городского головы Г. Г. Маразли, пожертвовавшего необходимую сумму для этого благородного дела, чем заслужил искреннюю и бесконечную благодарность жителей. Строил архитектор Ю.М.Дмитренко».

Школа по плану будет состоять из класса для более взрослых, двух отделений для младших, комнаты для учительницы и служб. Постройку предложено закончить и открыть училище к 10 – 15 августа этого года.

После закладки присутствовавшие были приглашены господином Галафре к скромной закуске. Первый тост был провозглашен В.Н.Лигиным за драгоценное здравие государя императора, тост этот был покрыт единодушным «ура»; второй тост В.Н. произнес за здоровье щедрого жертвователя Г. Г. Маразли, предпоставив несколько прочувствованных слов вообще его благотворительности и сделанной им пользе для граждан. Отец Самарин произнес тост за скромного деятеля, положившему почин благому началу. Побудившего и расположившего жертвователя к осуществлению этого дела, за А.Л.Галафре. В ответ раздалось единодушное «ура». Господин Галафре произнес тост за здоровье В.Н.Лигина: затем шли тосты за отца Чемену, господина Дмитренко и других. В то же время господин Галафре раздавал детям и взрослым книжки «о родительском благословении», «о грамотности», «о вреде курения табаку», а детям, кроме того, конфеты и другие сладости. Долго еще, когда приглашенные разъезжались, жители с детьми, окружив своего любимца «Анафре» (как они его называют), толковали о школе, повторяя: «Вот так праздник!» [№ 120]

Похищение монет из закладки фундамента. Во время закладки первого камня под фундамент строящегося на средства городского головы Г.Г.Маразли здания

народной школы на Ближних Мельницах, у большого вокзала, под камень были положены разные документы. План здания и несколько серебряных монет. Третьего дня утром (7.05) основанной камень был найден отброшенным, причем оказалось, что неизвестными злоумышленниками похищены находившиеся там монеты. А все остальное найдено неприкосновенным. [№ 123]

Ходатайство жителей. Вчера (22.05) домовладельцы и жители предместья «Ближние мельницы» вошли в городскую думу с прошением. Покрытым множеством подписей, об ассигновании суммы, потребной на приобретение места для строящейся в их местности на средства Г.Г.Маразли народной школы. Дело в том, что стоимость самого здания исчислена в 5800 рублей, в сумме, какая приблизительно дана жертвователем. Место – же со всеми расходами по укреплению его за училищем стоит 2600 рублей. Об отпуске этой суммы и просят обыватели. Указывая на то, что в их местности, оставшейся до сих пор без просвещения, насчитывается более 400 детей школьного возраста. [№ 135]

Постройка здания для школы на средства Г.Г.Маразли – почти готова. В смысле удобств такой образцовой школы нет не только в Одессе, но и в других городах. В особенности обращено внимание на нормальное отношение света к площади пола (1:5). Далее, для правильной циркуляции воздуха углы стен и потолка сделаны закругленными. В акустическом отношении также много достигнуто: глубина класса настолько значительна, что ученикам даже последних скамеек будут хорошо слышны слова преподавателя. При классе устроен светлый рекреационный коридор. На переднем углу здания (фасада) устроена изящная каменная ниша, в которой будет установлен пожертвованный строителем образ великомученицы Екатерины с неугасимой лампадкой. [№ 182]

(Продолжение следует)

ПУБЛІКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ

Напередодні свята всіх архівістів надаємо документ за 1933 рік з фонду «Одеський облдержархів» (Р-1142), який розповідає про перші дні роботи Обласного державного історичного архіву, після реформування його з крайового.

До Центрального архівного управління

м.Харків / на №63/66 від 9.II.1933 р.

*Копія до Обласного архівного управління **

Обласний державний історичний архів розпочав свою роботу 1/го березня 1932 року згідно з наказом №1 по установі, копія якого до цього додається. Були вжиті перші організаційні заходи, які мали забезпечити нормальну роботу. Все ж налагодити нормальну роботу з перших днів не було змоги, оскільки Міськархів, який набрав штат, перебував в н/будинку й заважав роботі. 16/ІІІ ми дізналися за постанову міської ради про закріплення будинку №10 по вул.Щепкіна за Міськархівом. 17 березня т.Соловійову було видано міською радою листа, за яким йому заборонялося видавати будь-який інвентар. отже Облістархів, одержавши документальну базу та штат, позбавився одночасно будинку та майна.

Продовжувати роботу в таких умовах стало неможливо й тому весь штат нами переведено до будинку №4 по вул. Червоної Гвардії, будинок же по вул. Щепкіна №10 залишився в розпорядженні Міськархіву.

З перших днів н/роботи є труднощі організаційного характеру. Приміщення по Червоної Гвардії не було пристосовано до вміщення всієї робочої сили, й відсутність майна, палива, тощо негативно відбилося на раціональному використанні з перших днів н/штату. Робота над фондами, що впорядковувалися в буд. Міськархіву, поки припинена. Зараз вже робочу силу розподілено, складено посадові квитки з чітким визначенням кола обов'язків кожного співробітника, заведено облік роботи, тощо.

На сьогодні у зв'язку з директивами від ЦАУ, слід нагадати, що Міськрада перегляне свою постанову від 14/ІІІ, тим більше, що цього одночасно вимагає Облоргкомітет через Обласне архівне управління. Передбачити, в який саме спосіб буде вдруге вирішено питання, досить важко.

Щодо Успенської церкви, яку місцеві організації можуть передати в н/розпорядження. Головна вимога, що ставиться нам на випадок передачі в н/розпорядження Успенської церкви, це негайно завантажити таку архівними метеріалами. Цю першу вимогу прийняти до виконання ми не можемо.

Безперечно, що перш за все треба Успенську церкву пристосувати до н/вимог, обладнати таку стелажми, провести потрібний ремонт, а вже за тим рушити з місця архіви, які в більшості впорядковані. З другого боку у нас немає певності, що вся наша документальна база, яка має біля 10 тисяч лінметрів, вміститься. Проблема передачі Істархіву Успенської церкви за рахунок всіх приміщень, що ми посідаємо, вимагає найобережнішого підходу й ні в якому разі не може бути вирішена на протязі кількох днів, як це уявляють собі місцеві організації. Таким чином нам залишається через Облархівне управління відстоювати будинок №10 по вул.Щепкіна. При вирішенні цього питання в позитивному для нас напрямку, ми на протязі 1932 року матимемо змогу концентрувати потрібні матеріали, тим часом підготовлюючи приміщення, як єдиний центр концентрації н/документальної бази.

Штат наш укомплектований, за винятком двірника-стопника, в якому ми зараз не відчуваємо гострої потреби. Бюджет в частині місцевого бюджету прийнятий Міськфінвідділом в сумі 25300 крб. В зазначену суму включені 5151 крб. на утримання партсекції. Кредит на другий квартал нам відкритий авансом до затвердження кошториса. Штати нами подані до штатної комісії Р.С.І. на затвердження.

Операційні плани робіт кол. 3-х установ об'єднані. По кол. Край Істархіву плани робіт зовсім не змінені, а по кол. Місьвархіву виключено:

По розділу ІІ – Адмін.організац. робота §§1, 2, 3, 7, 8, 9.

ІІІ – Кадри та підвищення кваліфікації - залишено лише §1.

ІV – Інспекторсько-інструкторська робота – викреслено все.

V – Концентрація архівних матеріалів – залишені лише фонди до 1920 року включно.

VІІ – Розробка та описування архівних матеріалів - §20 «Мужское шестиклассное городское училище Ефрусси» та §22 «Архівний фонд Р.С.І». – В остальному за розділом залишено все.

X – Робота з архкореспондентами – знято все.

XІ – Відокремлення й утилізація непотрібних матеріалів - §3.

Операційний план по сектору скорочено. Єдиного операційного плану робіт по Облістархіву буде незабаром надруковано й надіслано.

Директор Облістархіву

/підпис/

Самулевич

Керівник орг.тех.сектору

/підпис/

Куперман

* Державний архів Одеської області. – Ф.Р.-1142. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 7, 12.

ПРИВІТАННЯ

**Державний архів Одеської області
щиро вітає своїх колег з днем народження!**

*Прекрасних мрій, які усі збуваються!
Радості, окрилених бажань,*

*Днів, що назавжди запам'ятаються!
Та на майбутнє - світлих сподівань!*

ВІТАЄМО У ВЕРЕСНІ

Безверхню Валентину Миколаївну – начальника архівного відділу Ренійської РДА;
Бужилова Олега Валерійовича – директора КП «Трудовий архів» Кілійського району;
Гайкову Людмилу Олегівну – завідувачу сектором трудового архіву архівного відділу Білгород-Дністровської міської ради;
Зарицьку Марину Григорівну - старшого наукового співробітника відділу науково-довідкового апарату ДАОО;
Суворову Тетяну Миколаївну – начальника архівного відділу Ізмаїльської міської ради;
Тарасюка Юрія Анатолійовича - начальника архівного відділу Саратської РДА;
Чумак Сусану Аліханівну – начальника архівного відділу Миколаївської РДА;
Штубейн Альону В'ячеславівну – завідувачу відділом «Трудовий архів» при Роздільнянській райраді.

ВІТАЄМО У ЖОВТНІ

Бардук Світлану Дмитрівну – архівіста Тарутинської районної комунальної установи «Трудовий архів»;
Іонову Ларису Євгенівну - начальника архівного відділу Болградської РДА;
Коршунова Костянтина Костянтиновича - головного спеціаліста відділу організації і координації архівної справи, кадрових питань та контролю за виконанням документів органів влади ДАОО;
Кравченко Галину Анатоліївну - головного спеціаліста з питань адміністративно-територіального устрою, зв'язків з агроформуванням району трудового архіву Миколаївської РДА;
Макогонюк Валентину Василівну – провідного спеціаліста трудового архіву Кодимської райради;
Мартиненко Олену Василівну - начальника відділу використання документів, інформації та зовнішніх зв'язків ДАОО;
Руснак Наталю Миколаївну – зберігача фондів відділу зберігання, обліку документів та страхового фонду ДАОО;
Сільницького Володимира Віталійовича - начальника архівного відділу Кодимської РДА;
Синтюка Євгена Вікторовича – начальника архівного відділу Біляївської РДА;
Паровенко Наталю Олександрівну – головного спеціаліста архіву з трудових питань Фрунзівської райради.

ВІТАЄМО У ЛИСТОПАДІ

Болдур Олесю Миколаївну – начальника архівного відділу Великомихайлівської РДА;
Гейтан Олену Георгіївну - головного спеціаліста відділу використання документів, інформації та зовнішніх зв'язків ДАОО;

Дмитренко Надію Ярославівну – начальника архівного відділу Іванівської РДА;
Никифорову Віру Кузьмівну - архівіста I категорії використання документів, інформації та зовнішніх зв'язків ДАОО;
Косс Світлану Яковлівну – начальника архівного відділу Ширяївської РДА;
Лісник Тетяну Анатоліївну – завідувачу трудовим архівом Іванівської райради;
Ращенко Надію Василівну – начальника архівного відділу Ізмаїльської РДА;
Форостяного Віталія Петровича - начальника архівного відділу Б.-Дністровської РДА;
Хромова Анатолія Володимировича – завідувачого лабораторією відділу фізичної схоронності документів ДАОО;
Шморга Сергія Васильовича – директора КУ «Ізмаїльський архів»;
Цобенка Михайла Макаровича – головного інженера ДАОО.

ВІТАЄМО У ГРУДНІ

Мазурак Тетяну Семенівну - начальника архівного відділу Балтської РДА;
Стецюк Олесю Анатоліївну - начальника відділу трудового архіву Комінтернівської районної ради;
Хитрову Лідію Миколаївну - директора Департаменту архівної справи та діловодства Одеської міської ради;
Хомутовську Любов Олександрівну - реставратора відділу фізичної схоронності документів ДАОО.

Державний архів Одеської області щиро вітає своїх колег з ювілеєм!

*З ювілеєм Вас вітаєм!
Щоб стільки ж раз весна цвіла!*

*Сьогодні щиро Вам бажаєм
Здоров'я, щастя й тепла!*

Білоусова Лілія Григорівна

заступник директора Державного архіву Одеської області
кандидат історичних наук
(архівний стаж 23 роки)

Білоусова Лілія Григорівна народилася 23 жовтня 1957 року у місті Овідіополі Одеської області, Україна. Історик-архівіст, українка. Закінчила історичний факультет за спеціальністю «Історія і суспільствознавство» (1979) та факультет романо-германської філології за фахом «англійська мова та література» (1987) Одеського державного університету імені І.І.Мечникова.

Трудову діяльність почала учителем історії в середній школі с. Ставкове Березівського району Одеської області (1979-1980). Працювала в Одеському історико-краєзнавчому музеї на посаді молодшого наукового співробітника (1980-1983).



З 1985 р. працювала у Державному архіві Одеської області на посадах архівіста 1 категорії (1985-1986), методиста відділу використання документів (1986-1987), завідуючої відділу інформації, використання документів і зовнішніх зв'язків (1987-2001). З червня 2001 року обіймає посаду заступника директора Держархіву. Відповідає за такі напрямки роботи, як інформування установ та населення про діяльність архівних установ області, використання архівних документів, організація роботи із зверненнями громадян, виконання запитів, зв'язки із ЗМІ, публікація документів, виставкова діяльність, науково-методична та організаційна робота архіву.

За роки роботи в архіві особливо активно працювала у таких напрямках як видавнича діяльність та міжнародне співробітництво. Л.Г.Білоусова бере участь у спільних проектах Держархіву з науковими інституціями США, Канади, Греції, Німеччини, Ізраїлю. Коло її наукових інтересів охоплює історію національних діаспор на півдні України (греків, німців, менонітів, євреїв, італійців, поляків), історію Одеси та Причорноморського краю, проблеми археографії, джерелознавства. У своїй роботі багато уваги приділяє формуванню позитивного іміджу архівних установ України за кордоном. Від Державного архіву області вона є керівником багаторічних наукових проектів та постійного співробітництва з такими іноземними інституціями як Центр вивчення і розвитку грецької культури Причорномор'я (Греція, м.Салоніки), Мозес Мендельсон Центр (Mozes Mendelsson Zentrum, Німеччина, м.Потсдам), Одеський філіал Грецького Фонду культури (Греція, м.Афіни – Україна, м.Одеса), Бібліотека Державного Університету Північної Дакоти (Germans from Russia Heritage Collection, North Dakota State University Libraries, США, Північна Дакота, м.Фарго), Асоціація досліджень глюкстальських колоній (Gluckstal Colonies Research Association, США, Каліфорнія, м. Редондо Біч), Вашингтонський Музей Голокосту (США), Центр досліджень Меннонітського Братства (Center for Mennonite Brethren Studies, США, Каліфорнія, м.Фресно) та ін.

Білоусова Л.Г. є активним учасником і організатором 27 міжнародних конференцій. У 2004-2005 роках брала участь, як доповідач і куратор документальних виставок, у роботі міжнародних конференцій: «Внесок вихідців з о. Хіос у розвиток Одеси» (м. Пірей, Греція), Конвенція 2004-го року Американського Історичного товариства німців з Росії (м. Модесто і м. Бісмарк, США), «60-річчя Великої Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні» (м.Одеса), «Українське козацтво у вітчизняній та загальноєвропейській історії» (м.Одеса), «Росія і Середземномор'я» (м.Афіни, Греція).

24 червня 2005 року в Європейській Комісії (м.Брюссель, Бельгія), у Генеральному Департаменті з наукових досліджень відбулися слухання і консультації з питання підготовки міжнародного інтернет-проекту «Бізнес в матеріалах архівів» за участю експертів Комісії, науковців і архівістів Греції, Норвегії, Італії, України, в т.ч. представника від Державного архіву Одеської області Л.Г.Білоусової. На засіданні була представлена інформація про документальну базу Одеського архіву та можливості участі архіву у проекті на правах асоційованого члена у партнерстві з Центром новеллістичних досліджень (м.Афіни, Греція).

Лілія Григорівна є членом топонімічної комісії виконавчого комітету Одеської міської ради (з 2000 р.), Консультативної ради Управління охорони об'єктів культурної спадщини Одеської облдержадміністрації (з 2004 р.), редакційної колегії «Вісника Одеського краєзнавчого музею» (з 2005 р.), редактором відомчого видання «Одеські архіви» (з 2007 р.), головою робочої групи при координаційній раді Одеської облдержадміністрації з підготовки обласного тому «Національної книги Пам'яті жертв Голодомору 1932 –1933 років в Україні. Одеська область».

За ініціативою Білоусової Л.Г. у 2000 році започатковано серійне видання «Праці Державного архіву Одеської області», 34 томи якого вийшли з друку. Їй належить 5 монографій та більше 60-ти статей, опублікованих у вітчизняних і закордонних (США, Греція, Німеччина) наукових виданнях та ЗМІ впродовж 1985-2012 рр. З 1992 р. Лілія Григорівна активно проводила роботу з виявлення та публікації архівних джерел з історії голодоморів в Україні на території Одеської області. Як науковий редактор керувала роботою творчої групи авторів та упорядників науково-публіцистичного видання «Голодомори в Україні: Одеська область. 1921 – 1923, 1932 – 1933, 1946 – 1947. Дослідження, спогади, документи» (Одеса, 2007 р.), в якому узагальнено результати роботи Державного архіву Одеської області за цією темою. У виданні опубліковано зібрані архівістами спогади свідків голодоморів, вперше введено до наукового обігу значну кількість раніше закритих джерел з історії голоду та голодоморів в Україні у XX столітті, оприлюднено матеріали до Мартиролога жертв голодомору 1932-1933 років (поіменні списки за документами Держархіву, відділів РАЦС та свідчень очевидців) та списки фондів меморіального характеру і переліки виявлених документів. Є організатором презентацій документальних виставок, просвітницьких акцій, лекцій за даною темою.

У 2007 р. Білоусова Л.Г. захистила дисертацію на кафедрі всесвітньої історії історичного факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова за темою: «Династія грецьких купців Петрококіно в економічному та соціокультурному житті Російської імперії. XIX – початок XX ст.» з отриманням у 2008 р. наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності «всесвітня історія».

Нагороджена грамотою Всеукраїнської спілки краєзнавців за значний внесок у розвиток краєзнавства і пропаганду джерел з історії рідного краю (1998), Почесною грамотою Державного комітету архівів України за багаторічну сумлінну працю, вагомий внесок у розвиток архівної справи (1999), Почесною грамотою Одеської обласної державної адміністрації за особовий внесок у справу поповнення та збереження історико-культурного надбання українського народу (2002), Почесною відзнакою Одеської обласної ради (2003), Почесною відзнакою Одеської обласної державної адміністрації (2007). Указом Президента України В.Ющенка від 17 січня 2008 року Білоусова Л.Г. нагороджена орденом княгині Ольги III ст.

Успенська Галина Борисівна

начальник відділу формування НАФ та діловодства
(архівний стаж 4 роки)

Успенська Галина Борисівна народилася 30 жовтня 1977 року в селі Розсохуватка Маловісківського району Кіровоградської області. Освіта вища, в 1999 році закінчила Одеський національний університет імені І.І.Мечникова за спеціальністю «соціологія», має кваліфікацію – соціолог, викладач соціально-політичних дисциплін.

Трудову діяльність у Державному архіві Одеської області почала у травні 2008 року на посаді архівіста I категорії відділу формування НАФ та діловодства.



Продовжує роботу над методичними рекомендаціями з питань передавання електронних документів до архіву установи та забезпечення їх збереженості.

В березні 2009 року була зарахована до кадрового резерву на посаду провідного спеціаліста. Постійно працює над підвищенням професійного досвіду. За поданням начальника відділу використання документів, інформації та зовнішніх зв'язків призначена на посаду провідного спеціаліста. Проявила високий рівень культури спілкування з людьми, здатність приймати рішення самостійно.

Протягом вересня 2010 року успішно пройшла стажування на посаді начальника відділу формування НАФ та діловодства.

У відділі здійснює керівництво і контролює роботу архівних і діловодних служб підрозділів установ списків №№ 1, 2, 3, надає консультативну допомогу в роботі експертних комісій. Активно бере участь в роботі експертно-перевірної комісії ДАОО, виступає на засіданнях ЕПК з професійними пропозиціями.

За період роботи в архіві виявила відповідальність, працьовитість, сумлінне ставлення до виконання посадових обов'язків. Ініціативна, творчо ставиться до вирішення практичних завдань, швидко сприймає нові завдання, працездатна, має високо розвинуте почуття обов'язку, виявляє якості лідера. Має високий рівень культури поведінки і спілкування з людьми.

Березін Сергій Євгенійович

провідний спеціаліст відділу формування НАФ та діловодства
(архівний стаж 3 роки)

Березін Сергій Євгенійович народився 6 грудня 1977 року в м. Одесі. Освіта вища - закінчив Одеський державний університет імені І.І.Мечникова; за фахом - історик, викладач історії (спеціалізація кафедри археології та етнології України, 1999); навчався в аспірантурі на кафедрі нової та новітньої історії (1999-2002). Трудову діяльність почав на посаді лаборанта І категорії в Інституті археології НАН України (2003, 2006-2008); працював на посаді головного лаборанта на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків ОНУ імені І.І.Мечникова (2004-2005).

В Держархіві працює з травня 2009 р. на посаді головного наукового співробітника відділу використання документів, інформації та зовнішніх зв'язків, з липня 2012 р. - у відділі формування НАФ та діловодства на посаді провідного спеціаліста. Відповідає за роботу з описання документів, складання описів, підготовки довідників (путівників, покажчиків, оглядів, каталогів), за оформлення виставок та роботу веб-сторінки архіву. Є технічним редактором бюлетеню «Одеські архіви». Проводить наукові дослідження і організовує впровадження їх результатів у практику роботи архіву. Набув певного досвіду в архівній галузі, проявив себе висококваліфікованим спеціалістом. До виконання посадових обов'язків ставиться відповідально, творчо підходить до кожного покладеного завдання.



Укладач рубрики – **Скальська Зоя Олександрівна**
головний спеціаліст відділу організації і координації архівної справи,
кадрових питань та контролю за виконанням документів органів влади ДАОО

ОДЕСЬКІ АРХІВИ

ІНФОРМАЦІЙНИЙ

БЮЛЕТЕНЬ



ВИПУСК XVII

№ 4

ВЕРЕСЕНЬ-ГРУДЕНЬ

2012